

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
1. lékařská fakulta
Ergoterapie

Programy na letních táborech pro zdravotně postiženou mládež z hlediska ergoterapie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autorka bakalářské práce: Martina Železná
Vedoucí bakalářské práce: Doc. MUDr. Jiří Votava, CSc.

PRAHA 2009

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce Doc. MUDr. Jiřímu Votavovi, Csc. a zaměstnancům Svazu tělesně postižených v Praze za podnětné nápady a všestrannou pomoc při zpracování mé práce. Děkuji také všem ostatním, kteří mi jakkoliv vyšli vstříc.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím uvedené literatury. Souhlasím se zapůjčováním práce ke studijním účelům.

V Praze dne

Podpis:

Martina Železná

Abstrakt bakalářské práce

Jméno: Martina Železná

Obor Ergoterapie, rok imatrikulace: 2004

Vedoucí práce: Doc. MUDr. Jiří Votava, CSc.

Počet stran: 46

Název bakalářské práce: Programy na letních táborech pro zdravotně postiženou mládež z hlediska ergoterapie

Abstrakt bakalářské práce:

Práce pojednává o problematice ergoterapie na letních táborech pro děti a hlavně mládež se zdravotním postižením. Nejdříve seznamuje s významem volného času a možnostmi využití volnočasových aktivit pro ergoterapeutickou intervenci. Dále je zde podrobněji popsána organizace různě zaměřených táborů pro děti a mládež se zdravotním postižením a konkrétněji rozebrány táborové turnusy pravidelně pořádané Svazem tělesně postižených v ČR. V praktické části lze nalézt návrh pro přínosné začlenění ergoterapie do programu táborů, vyhodnocení zrealizovaného dotazníkového šetření mezi rodiči klientů a popis ověřené etapové hry Léto s kovbojem. Práce s vybraným klientem je podrobně popsána v kapitole Kazuistika.

Klíčová slova:

osoba se zdravotním postižením, volnočasová aktivita, tábor pro děti a mládež se zdravotním postižením, etapová hra, ergoterapie, ADL

Title: The Programmes of Summer Camps for Handicapped Young People in term of the Occupational Therapy

Summary:

The thesis is concerned with the use of occupational therapy at summer camps for disabled children and especially young people. In the first part, the work explains the importance of leisure time and the possibilities of using leisure time activities for occupational therapy intervention. Also it describes in detail the organisation of variously specialized camps for disabled children and young people and analyses camps regularly held by the Federation of Physically Disabled People in the Czech Republic. The following, practical part describes a suggestion of a useful integration of the occupational therapy into the programme of the camps; the results of a questionnaire survey among the clients' parents; and the description of a tried game called "The Summer with a Cowboy", proceeded by stages. The work with a client is described in detail in the chapter "Case report".

Key words:

disabled people, leisure activity, camp for disabled children and young people, stage game, occupational therapy, ADL

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Cíle bakalářské práce	7
3. Metodika bakalářské práce.....	8
4. Teoretická část	9
4.1 Volný čas a ergoterapie	9
4.1.1 Význam volného času	9
4.1.2 Volný čas u osob s postižením	10
4.1.3 Využití volného času pro ergoterapeutickou intervenci.....	12
4.1.4 Specifika ergoterapie na táboře pro děti a mládež se zdravotním postižením.....	13
4.2 Tábory pro děti a mládež s postižením	16
4.2.1 Organizace táborů pro děti a mládež s postižením	16
4.2.2 Etapová hra.....	19
4.2.3 Svaz tělesně postižených v ČR - letní tábory	24
5. Praktická část	27
5.1 Ergoterapeutické intervence na táboře pro děti a mládež se zdravotním postižením ..	27
5.2 Dotazníkové šetření	29
5.2.1 Dotazník	30
5.2.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření	32
5.3 Etapová hra Léto s kovbojem	35
5.4 Kazuistika	41
6. Diskuze	48
7. Závěr a doporučení	50
8. Seznam literatury a pramenů.....	52
8.1 Literatura	52
8.2 Prameny	53
9. Přílohy.....	55
9.1 Léto s kovbojem – motivační dopis, šifry	55
9.2 Doplnkové hry	58
9.2.1 Hry pro rozvoj percepce a motoriky.....	58
9.2.2 Hry pro rozvoj kognice a psychosociálních složek	64
9.3 Přehled možných zdrojů her a informací o volném čase dětí s postižením	68
9.4 Fotografická dokumentace.....	69

1. Úvod

Letní tábory tvoří důležitou součást prázdnin mnoha dětí, a to i dětí se zdravotním postižením. Ve svém zaměstnání bych se ráda věnovala dětem nebo dospívajícím klientům. Během absolvovaných praxí jsem se ve svém rozhodnutí utvrdila. Pravidelně se zúčastňuji táborů pro zdravotně postižené děti, které každoročně pořádá Svaz tělesně postižených v ČR. Získané zkušenosti byly pro mě velmi zajímavé, ráda bych se táborů účastnila i v dalších letech. V létě roku 2006 se tábor konal v Soběšicích u Sušice, v dalších letech pak táborové turnusy pro děti a mládež proběhly v novém prostředí, a to v Březejci u Velkého Meziříčí v bezbariérovém středisku Svazu, kde je daleko více možností vyžití. Je zde k dispozici posilovna, tělocvična, bazén apod. A tedy i více možností i pro případné ergoterapeutické intervence u dětí.

Činnosti na táboře pro postižené děti či mládež a náplň práce vedoucích jsou velmi blízké ergoterapii. Průběh tábora je protkán všemi možnými hrami, individuálními a skupinovými cvičeními, výtvarnými, pohybovými, hudebními aktivitami, ale především i všemi typy ADL (přesuny, hygiena, příjem potravy apod.).

Tábor je pro děti jedinečnou příležitostí vyzkoušet si nové věci, setkat se s vrstevníky, seznámit se s novými kamarády, získat a trénovat nové dovednosti. Je to také příležitost pro sociální učení, nácvik sociálních dovedností a morálního chování. Na táboře jsou děti vedeny k samostatnosti a nezávislosti v souladu s jejich postižením.

Přínosem těchto pobytů pro děti a mládež je hlavně možnost vyzkoušet si různé sociální kontakty, vlastní schopnost spolupráce, týmové práce apod. Všechny děti by se měly účastnit všech aktivit. Většina her se dá modifikovat tak, aby se jí ve větší nebo menší míře mohli účastnit i lidé, kteří se hůře pohybují, nevidí nebo neslyší. Můžeme modifikovat prostředí, pomůcky, pravidla, složení týmů a mnohé další. Můžeme zvolit cestu, která se dá zdat s asistencí, případně určit specifické úkoly pro ty, kteří jsou pomalejší než ostatní. V modifikaci vycházíme z individuálních potřeb klienta. To vše patří do povolání ergoterapeuta.

Z vlastní aktivní zkušenosti vím, jak je náročné být vedoucím na letních táborech pro postižené děti a mládež. Ráda bych poskytla své zkušenosti dalším zájemcům o tuto práci a navázala tak na diplomovou práci Petry Votrubové z roku 2005, která přímo navrhla možnosti pokračování ve zpracování této problematiky v úvodu praktické části své práce. V teoretické části se podrobně zabývala rolí ergoterapeuta v pediatrii, rozpracovala rysy osobnosti jedince s postižením, význam hry pro postižené děti a také historii táborových

aktivit. V praktické části popsala svoji práci s klientkou z oddílu v průběhu týdenního tábora a také program táborových dnů.

2. Cíle bakalářské práce

Bakalářská práce by měla sloužit dalším studentům, kteří se chtějí táborů účastnit, vedoucím, ergoterapeutům a organizátorům táborů.

V teoretické části se zabývám významem volného času pro osoby se zdravotním postižením, možnostmi využití volného času ergoterapeutickou intervencí, přínosem a úskalími etapové hry pro účastníky táborů, jak pro děti, tak pro vedoucí, co to znamená pro organizaci programu.

Hlavním cílem je navrhnutí programu pro čtrnáctidenní pobyt dětí na táboře pro zdravotně postižené se zaměřením i na děti s kombinovanými vadami. Návrh obsahuje rámcový program, etapovou hru a jednotlivé činnosti, které by se samozřejmě daly upravit dle možností účastníků, podle jejich zájmu a dle možností prostředí.

„Účast na táboře jako vedoucí mohu ostatním jen doporučit. Myslím, že pro studenty ergoterapie je to dobrá cesta, jak si ozkoušet své znalosti a přeměnit je ve zkušenosti. Na táboře je mnoho situací, v kterých může působit, záleží ale hlavně na něm samotném, jak toho využije a co se naučí. Učitelem ale nebývají jen situace čekající na nás, ale poradit a něco naučit můžeme i my a to nejen děti, ale i ostatní, kteří dělají vedoucí a nejsou z oboru.“ (Votrubová, 2005)

Navázala jsem na tuto citaci z diplomové práce a zabývala se dalšími možnostmi práce s dětmi a mládeží se zdravotním postižením na táborech. Tábory a rekreační pobyty pro tyto skupiny si získaly značnou oblibu účastníků, ale i jejich rodičů, neboť zjistili, že tyto akce jsou z mnoha důvodů pro jejich děti prospěšné. Zde se objevila otázka, co vlastně rodiče očekávají od pobytu dětí na táborech. Zda mají konkrétní představy o tom, co by se jejich děti mohly naučit, v čem by se mohly zlepšit, nebo zda jsou rádi, že si dva týdny „mohou odpočinout“. V této oblasti jsem provedla dotazníkové šetření, při kterém jsem se obrátila na rodiče dětí, které byly přihlášeny na tábor.

Při pobytu na táboře v předminulém roce jsem zjistila, že by bylo vhodné i po návratu domů navázat kontakt s rodiči zúčastněných dětí a pro ně zprostředkovat informace o chování dítěte na táboře, jeho zlepšeních, jeho problémech. Myslím, že každý vedoucí, a hlavně ergoterapeut, může rodičům, pokud budou mít zájem, sdělit svá zjištění z pozorování konkrétního dítěte, doporučit například nějaké aktivity vhodné pro dítě, úpravu kompenzačních pomůcek (hlavně vozíků), doporučení organizací, které by dítěti mohly být užitečné apod. V průběhu a po skončení tábora v loňském roce jsem se o tuto možnost spolupráce s rodiči zúčastněných dětí pokusila.

3. Metodika bakalářské práce

Nejdříve jsem provedla literární rešerše z dostupné literatury, která popisuje danou problematiku. Obrátila jsem se i na jiné fakulty, např. na fakulty pedagogické, zda nebyly napsány práce o tomto tématu z hlediska speciální pedagogiky, výběr literatury je však mnohdy omezený nebo nedostupný.

Dále jsem realizovala dotazníkové šetření u rodičů účastníků turnusů. Dotazník, jako metoda pro hromadné shromažďování dat, by měl obsahovat z větší části otevřené otázky pro zjištění představ a přání rodičů. Při sestavování dotazníku jsem využila publikaci Gavora, P.: Úvod do pedagogického výzkumu, kde jsem našla doporučení pro správnou formulaci otázek a rady pro zpracování získaných výsledků.

Dalším bodem bylo zpracování programu tábora s použitím literatury, vlastních zkušeností a dosavadních znalostí. Zpracovala jsem zde i sdělená přání rodičů dětí. Důležitou zpětnou vazbou pro mě byla realizace a ověření si alespoň některých bodů programu na konkrétním táboře a jejich doplnění a přepracování. Doplnkem mohou být i metodická doporučení pro případné další vedoucí, kteří budou chtít body programu využít při svých pobytech s osobami se zdravotním postižením. Snažila jsem se do chodu tábora zahrnout pravidelnou ergoterapeutickou intervenci u některých klientů.

V průběhu táborů jsem jako osobní asistent měla možnost se věnovat některému dítěti a na jednom příkladě jsem v kazuistice rozebrala vhodnost zvoleného programu. Současně jsem pořizovala fotografickou dokumentaci činností, popř. výrobků a výsledků činností.

4. Teoretická část

4.1 Volný čas a ergoterapie

4.1.1 Význam volného času

Objasňováním pojmu volný čas se zabývá mnoho odborných publikací. Volný čas je opak doby nutné práce a povinností. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. (Pávková 2002)

Volný čas lze chápat jako aktivizující činitel v životě. Hlavními funkcemi volného času jsou odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti, u dospělých také vyrovnání vlivu práce. Dosud opomíjenou funkcí je také funkce terapeutická, kdy dochází k rozvoji smyslových, fyzických a kognitivních funkcí. V současnosti je smysluplně strávený volný čas nezbytnou součástí zdravého životního stylu. (Matochová 2007) Volný čas umožňuje ve velké míře také integraci a normalizaci. (Hofbauer 2004)

Volnočasové aktivity, které jsou dobře strukturované, definované a organizované, jsou podstatné při utváření pozitivní hodnotové orientace dětí a mládeže, při ovlivňování jejich zájmové struktury, při zvyšování jejich samostatnosti a odolnosti a při dalších pozitivních výchovných aktech. (<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>, dne 9.12.2007)

Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže (podle Úmluvy o právech dítěte je dítětem jedinec do 18 let a mládeží je označována věková skupina 18 – 26 let) je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Prostředí pro trávení volného času je velmi různorodé. Mnoho dětí tráví volný čas na volných prostranstvích, venku, doma, ve škole, v různých organizacích a institucích. Na prvním místě je však způsob trávení volného času ovlivněný rodiči. Rodina však nemůže dětem zabezpečit skupiny vrstevníků. Kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam. Významná je i určitá možnost kompenzace vlivu některých problémových rodin. (Pávková 2002)

I v oblasti výchovy ve volném čase se stále větší pozornost zaměřuje na různé znevýhodněné a rizikové skupiny dětí a mládeže, jde například o děti s různým stupněm sociálního ohrožení nebo zdravotního postižení. Tomuto trendu se přizpůsobují aktivity

a zařízení tradiční a vedle nich nově vznikají specializovaná zařízení, jež zahrnují široké pásmo různého sociálního působení nebo způsobů prevence. Zaměřují se na děti a mladé lidi, kteří do světa vstupují relativně bezproblémově (primární prevence); na ty, kteří individuálními předpoklady i prostředím jsou potenciálně ohroženi (sekundární prevence); i jedince, kteří již musí projít resocializací a reedukací (terciární prevence a terapie). Zvláště poslední dvě kategorie si vynucují specifické přístupy. V nich významné místo zaujímá volný čas, podřazený ovšem dominantnímu (sociálnímu nebo zdravotnímu) zřeteli. (Pávková 2002) Zde se otevírají další možnosti pro práci ergoterapeuta.

4.4.2 Volný čas u osob s postižením

Volný čas a sport je také jednou z oblastí Národního plánu podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006-2009. Při řešení problematiky využívání volného času vychází Národní plán z poznání, že aktivní využití volného času, kultura a sport jsou pro občany se zdravotním postižením velice důležitou kompenzací společenských a psychických problémů, které jim jejich zdravotní postižení působí. (www.nrzp.cz/userfiles/file/nppi2007.pdf, dne 2.5.2007). Téměř pro všechny typy postižení lze najít takové formy aktivit, při kterých nejsou oproti ostatním podstatně znevýhodněni. (Švarcová 1995)

Nemoc či disabilita pro dítě přináší odlišné zkušenosti a omezuje možnost získat zkušenosti standardní. Při trávení volného času můžeme dětem nabídnout možnosti podobné jako pro děti zdravé. Obrovský význam má rodina a její životní styl, který ovlivňuje život dítěte. Setkáme se s rodinami velmi aktivními, kdy i jejich postižené dítě má celou škálu možností, jak využít své schopnosti, setkáme se však i s rodinami, kdy jejich dítě nemá příležitosti setkat se s vrstevníky a k získání zájmů.

Mnozí klienti mají před sebou životní perspektivu trvalé nečinnosti, a to buď v péči svých rodičů, kteří by museli rezignovat i na své vlastní pracovní uplatnění a plně se věnovat svým postiženým „dětem“ nebo v péči ústavního zařízení, kde by se stali doživotními „objekty“ finančně nákladné a odborně náročné péči kvalifikovaných zdravotnických a pedagogických pracovníků. Problémem osob s postižením, na rozdíl od jejich nepostižených jedinců, nebývá nedostatek volného času, ale právě naopak, jeho velký přebytek, který nedovedou vhodně a účelně využít. (Švarcová, 1996)

Během prázdnin je vhodná doba, kdy může dítě s postižením doplnit své životní zkušenosti v mnoha směrech. Nejlépe se to daří na táborech pro postižené děti, případně na táborech integrovaných. Účast na pestrém programu je nepochybně významnou částí

rehabilitace, navíc na těchto táborech bývají přítomni různí odborníci. Konkrétní přínos pobytu v letní přírodě dětí s postižením spatřujeme zejména v oblasti zdravotní, výchovné a vzdělávací. Děti většinou nemají vlastní náměty k činnosti, ale rády si z naší nabídky tu přitažlivou činnost vyberou. (Karásková 2004)

Mezi takové příležitosti patří například zájmové skupiny s multikulturním složením a obsahem činnosti nebo integrované tábory zdravých a zdravotně postižených mladých lidí. Obdobné aktivity se uskutečňují i na dobrodružných a dalších hřištích, ve střediscích mládeže, knihovnách a dalších kulturních institucích. Zdravotně postiženým slouží také specializované letní tábory. Do jejich programů například v Norsku se zařazují činnosti umožňující co nejvíce se přiblížit normálu a překonat postižení: plavání, vodní lyže, námořní plachtařství, jízda na vozících, lehkootletické disciplíny, výuka tanců pro vozíčkáře apod. Závody postižených sportovců se konají buď v rámci velkých atletických závodů sportovců zdravých, nebo jako různé regionální speciální olympiády. (Pávková 2002)

V mnoha světových městech jsou volnočasové aktivity pro osoby s postižením organizovány sdruženími, která jsou pověřována k činnosti městem. Jednotlivá města mají na internetových stránkách vyhledávače sdružení podle témat a věku, která poskytují smysluplné volnočasové vyžití klientů se zdravotním postižením. Jsou vydávány také publikace se seznamem jednotlivých sdružení či programem akcí. Dne 2.5.2008 byl například Houston vyhlášen světovým městem nejlépe přizpůsobeným pro život osob se zdravotním postižením. Města tato ocenění získávají za soustředění se na problémy handicapovaných osob a úspěšné projekty, služby a zařízení, kterých se mohou účastnit občané města či návštěvníci. (<http://houston.bizjournals.com/houston>) Na internetu je v zahraničí běžné najít každý rok katalog s pořádanými tábory pro děti se speciálními potřebami. Existují i tištěné verze těchto katalogů. V České republice prozatím tato služba nefunguje, informace o organizovaných táborech lze najít jen u konkrétních organizací, ale ne jako komplexní přehled. To může ztěžovat rodičům výběr a samotné rozhodnutí poslat dítě na tábor. Pouze na internetové adrese www.mitkamjet.cz jsem našla aktuální informace o letních a zimních táborech i pro zdravotně postižené osoby, stručný popis tábora, kontakt na organizátora; také přehled sportovních organizací, klubů, volnočasových aktivit (tištěná brožura „Mám kam jet“ bývá k dispozici v dětském koutku na magistrátu hlavního města Prahy v Jungmannově ulici). Na internetových stránkách www.handicap.cz popisuje humanitární sdružení „Handicap(?)“ Zlín a Klub handicapovaných dětí podrobněji také některé táborové turnusy pro děti a mládež se zdravotním postižením.

4.1.3 Využití volného času pro ergoterapeutickou intervenci

„Náplní činnosti ergoterapeuta je léčebné působení na „celého člověka“. Všechny používané činnosti jsou prostředkem k tomuto cíli.“ (Votava 1997) I v Kanadském modelu výkonu zaměstnání (CMOP), který tvoří základ přístupu zaměřeného na klienta v ergoterapii, je v komponentách aktivit zahrnut volný čas, který by ideálně měl být s ostatními aktivitami (sebeobsluha a produktivita) v rovnováze. Uplatněním ergoterapeuta může být jak hledání volnočasových aktivit, tak i jejich přímé provádění společně s adaptací pomůcek, prostředí apod. Volný čas v ergoterapeutické praxi může mít preventivní účinky, může podpořit udržení stávajícího stavu klienta a může mít také vliv na další rozvoj schopností. (CAOT 1991)

Činnosti volného času může ergoterapeut využít jak pro hodnocení, tak i k terapii. Ergoterapeut může volit aktivity zaměřené na motorické, smyslové nebo kognitivní funkce (cílená terapie); zaměřit se na kondiční ergoterapii, při které má velký význam odpoutání myšlenek na postižení, udržení funkčního potenciálu a udržování dobrého psychického zdraví. V rámci volnočasových aktivit lze také provádět výchovu k soběstačnosti (pADL, iADL) a také v menší míře ergodiagnostiku. Řada hodnocení je založena na pozorování činnosti a projevu klienta. Na základě výsledků a analýzy je určena další terapie, stupeň zátěže. (Klusoňová 1990) Ergoterapie pak tedy rozvíjí různé pracovní schopnosti člověka s postižením tak, aby jej bylo možné úspěšně začlenit do plnohodnotného života. (Jankovský 2006)

Dalším cílem ergoterapie by měl být rozvoj všeobecných dovedností a zájmů. Léčebná rehabilitace by měla být sladěna co nejvíce s programem školní docházky, která tvoří významnou část ucelené rehabilitace. (Jankovský 2006)

V rámci péče o osoby postižením má rozhodující význam ucelený systém rehabilitace, který efektivně propojuje prostředky léčebné, pedagogické, sociální a pracovní. (Turner 2002) To ovšem předpokládá vytvoření funkčního multidisciplinárního týmu, v němž zaujímá každý odborník své specifické postavení, a to při maximální osobní odpovědnosti, ale i důsledném naplňování interdisciplinárních přístupů. Hovoříme-li o péči věnované dětem se zdravotním postižením, nelze opomenout významnou skutečnost, že by aktivními členy tohoto týmu měli být také rodiče dítěte. (Jankovský 2006)

„Cílem působení všech složek ucelené rehabilitace je dosažení maximální soběstačnosti a nezávislosti klientů a tím zvýšení kvality života.“ (Creek 1997) Je tedy důležité, aby fyzioterapeutická, logopedická a ergoterapeutická intervence byly zahájeny co nejdříve v úzké spolupráci s rodinou dítěte. Úkolem fyzioterapeuta a ergoterapeuta je spolu s rodiči

zkontrolovat všechny denní aktivity a pokusit se zjistit, zda se pohyby vykonávají účelně a pokud možno i bez nadměrného úsilí. (Kraus a kol. 2005)

Má-li být ergoterapie obecně, i ergoterapie na táborech, efektivní, pak je samozřejmě velmi žádoucí individuální přístup. (Jankovský 2006) Každé dítě je individuální bytost po tělesné i psychické stránce, a z toho je třeba vycházet. Rehabilitace by měla být „šita na míru“. Pokud to jen trochu jde, měla by být kromě své účinnosti také příjemná. Spolupráce či nespoluterapie rodičů je pro výsledek celého procesu rozhodující. (Kraus a kol. 2005)

Ergoterapie v oblasti pediatrie sleduje celou řadu cílů, např. soustavné rozvíjení, resp. zlepšování, hrubé a jemné motoriky, pohybové koordinace, vizuomotorické koordinace, zlepšení komunikace aj. V obecné rovině usiluje ergoterapie o dosažení maximální samostatnosti (soběstačnosti) dítěte. Od rodičů tento přístup vyžaduje mnoho trpělivosti, vlídné důslednosti a v neposlední řadě víru ve smysl této namáhavé a doslova mravenčí práce. (Jankovský 2006)

Jedním z ideálů podpory lidí s různým zdravotním postižením je cesta k jejich celkové samostatnosti – podporujeme je, aby se sami dokázali obsloužit, sami si nachystali a udržovali své věci, dokázali samostatně cestovat, hospodařit a ideálně také zcela samostatně žít. Podpora samostatnosti je častým cílem a její získání ideálem. Málodky si však plně uvědomíme, že cesta k samostatnosti představuje pro řadu osob zároveň také cestu do samoty. Podpora k samostatnosti by tak měla být obohacena o podporu zapojení do komunity, nalezení přátel, umožnění klubové a zájmové činnosti, která odpovídá jejich věku, podporu seznamování a navazování kontaktů. (www.dobromysl.cz, dne 20.3.2008)

Vzájemné vztahy dítěte s okolím jsou i zdrojem vývoje dětské vůle. Především v kolektivní hře vzniká u dítěte schopnost řídit své chování určitými pravidly a v důsledku toho se pak rozvíjí i volní regulace chování jako vnitřní funkce. Je v zájmu postižených dětí, aby měly možnost co nejčastěji komunikovat se svými nepostiženými vrstevníky. Vzájemná komunikace je prospěšná i pro nepostiženou populaci, která tak má možnost lépe poznat své spoluobčany, pochopit jejich zvláštnosti a potřeby a má příležitost jim pomáhat. (<http://www.independentliving.org/>, dne 19.9.2008)

4.1.4 Specifika ergoterapie na tábore pro děti a mládež se zdravotním postižením

Cílem ergoterapie je dosažení maximální soběstačnosti a nezávislosti klientů. „Ergoterapie by měla působit na rozvoj všech složek osobnosti dítěte s přihlédnutím

k lékařské a pedagogicko - psychologické diagnóze a psychomotorickému vývoji. V dětské ergoterapii je třeba respektovat obecné zásady a doporučení platné v rámci práce ergoterapeuta s klienty, jejich aplikace je však značně ovlivněna zvláštnostmi dětské osobnosti dané fyzickým a mentálním věkem.“ (Pfeiffer 2001)

Děti mají v sobě od raného věku touhu po vědění a objevování. I klienti se závažným postižením si v průběhu tábora mohou osvojit nové poznatky a dovednosti, které budou obohacovat jejich další život a pro mnohé z nich vytvoří i předpoklady pro další uplatnění v jednoduchých praktických činnostech. Toto lze využít i při ergoterapii.

Různorodé podoby her dítě oslovují již od chvíle, kdy začíná vnímat okolní svět. Hra pomáhá hledat cestu k tvořivosti. Hra a výtvarná tvorba mají společného spojence, kterým je fantazie. (Chauvelová, Michelová 1999) Ergoterapeut by měl využívat přirozenou tvořivost klientů. Tvořivé osobnosti bývají charakterizovány nekonformitou a bezprostředností, emocionální senzibilitou a impulsivností (mentální retardace či jiné postižení nevylučuje tvořivost individua). Produkty v oblasti umění lze vždy posuzovat jako výpověď, sdělení, komunikační prostředek, který má svou hodnotu již proto, že je přirozený, autentický a bezprostřední. (Furmaníková 2006)

Osoby se zdravotním postižením bývají ve větší míře závislé na společnosti, jejich soběstačnost však lze rozvíjet. Jakákoliv zvládnutelná činnost uchovává a rozvíjí jejich kompetence a dává jejich životu náplň. Konkrétní cíle a z nich vyplývající úkoly ergoterapie se liší podle hloubky postižení a věku klientů.

Možnosti intervence ergoterapeuta na táboře u jednotlivých klientů jsou rozsáhlé, i když samozřejmě přístup ergoterapeuta i cíle terapie mohou být detailněji propracovány při dlouhodobější docházce na terapii v některém zařízení. Čtrnáctidenní pobyt na táboře je však pro některé klienty dostačující pro jejich správné nasměrování k vhodným aktivitám, které mohou vést k zvýšení kvality života klienta. Závisí to samozřejmě na spolupráci klienta, na uvědomění si přínosu navržených kroků a dále také na vstřícnosti a spolupráci rodičů klienta. Během pobytu může ergoterapeut poskytnout klientovi získání nového náhledu na svoji situaci a také poskytnutí nových informací např. o vhodných kompenzačních pomůckách, vybraných organizacích apod. Při terapiích může u klienta dojít k posílení psychické kondice, při pozorném naslouchání klientovi se dozvíme informace o jeho životě, zájmech, trávení volného času. Setkáme se i s klienty, kteří nemají možnost žádného sociálního kontaktu, ne snad kvůli své disabilitě, ale spíše kvůli zažitým představám rodičů. V těchto případech jde hlavně o citlivé nabídnutí aktivit a organizací pro zvážení rodiči.

Ideální by samozřejmě byla přítomnost ergoterapeuta po celou dobu tábora, který by nebyl součástí týmu vedoucích. Tyto podmínky ovšem není možné vzhledem k financování

zajistit, proto je nutné si při organizaci programu pro ergoterapii vyčlenit alespoň část dne, kdy není nutná přítomnost všech vedoucích u klientů (nejlépe se osvědčila doba odpoledního klidu). Samozřejmě je nutné se flexibilně přizpůsobit dennímu programu. Je třeba si dohodnout s hlavním vedoucím čas a místo provádění terapie tak, aby nedocházelo k zbytečnému rušení terapie nebo naopak programu tábora. Ergoterapie na táborech pro klienty se zdravotním postižením by neměla nijak závažně omezit program, ale současně by měla poskytnout užitečné informace, návody a doporučení pro alespoň některé klienty a jejich rodiče, kteří jinak neměli možnost se dosud na ergoterapeuta obrátit nebo zatím o ergoterapii neslyšeli.

Hra je přirozený způsob učení, poskytuje získávání zkušeností v „chráněném“ prostředí. Hry stimulují představivost, podporují vynalézavost a pomáhají v rozvíjení sociálních dovedností a spolupráci. Hry zajišťují trénování znalostí, dovedností a dávají podporu pro jejich prohlubování. Lze říci, že hra je příprava na život. Hry můžeme velmi dobře využít v ergoterapeutické intervenci. A to jak pro hodnocení, tak pro vlastní terapii. Obrovské množství her nám poskytuje velký terapeutický potenciál a je jen na nás jakou vhodnou hru pro terapii zvolíme.

„Všechny děti by se měly zúčastnit všech aktivit.“ (Lebeer 2006)

U velkého množství her je možné provést adaptaci na konkrétního klienta (adaptace pomůcek, prostředí, pravidel, počtu hráčů apod.) a lze je využít u všech věkových skupin. Je důležité zvolit hru odpovídající schopnostem a dovednostem klienta (příliš jednoduchá hra nemotivuje, příliš složitá a náročná spíše klienta odradí). Kromě individuálních a skupinových terapií může být ergoterapeut přínosný i při adaptaci her a různých aktivit pro jednotlivé klienty, také pro adekvátní stupňování obtížnosti v soutěžích. Vždy se v programu objeví aktivita, kterou nemohou někteří klienti bez úpravy pravidel, prostředí či pomůcek provádět. Ergoterapeut by měl uzpůsobit činnost přesně na „míru“ pro každého. Velké množství původních společenských her (Člověče nezlob se, Dáma apod.) může ergoterapeut upravit tak, aby vyhovovaly sledovaným cílům. Některé upravené hry je také možné objednat u firem prodávajících speciální pomůcky pro postižené osoby.

Vhodně zvolené hry mohou sloužit k rozvoji fyzických dovedností, pohybových stereotypů, uvědomování si vlastního těla při pohybu, kognitivních dovedností, komunikace, sociálních interakcí, zpracování smyslových podnětů, emocionální složky (uspokojení, podpora sebevědomí, sebeovládání apod.). Je nutné vést klienty k dodržování pravidel jednotlivých her i pravidel pro chod celého tábora.

V průběhu tábora je ergoterapeut k dispozici i ostatním vedoucím, může poskytnout cenné rady hlavně z oblasti sebeobsluhy klientů. Stává se také, že někteří klienti vyžadují po vedoucích větší dopomoc než potřebují. To je vhodné včas zaznamenat a vhodně klienta motivovat pro aktivnější přístup. Techniky polohování, pohybování, handlingu by měly být částí schopností většiny vedoucích (i když nejčastěji prováděny ergoterapeutem nebo fyzioterapeutem). V naprosto ideálním případě by měly být používány a včleněny do všech denních činností a péče o klienta.

Lze také v rámci programu vést klienty ke vhodnému společenskému chování, k dobrým a přátelským vztahům k ostatním lidem a vychovávat v nich potřebu být na svém okolí pokud možno nezávislí a ostatním lidem prospěšní (Švarcová 1996). Je zde i příležitost k doporučení v oblasti alternativní a augmentativní komunikace.

Rodiče se často snaží ochránit své děti před neúspěchem a vykonávají práci za ně, nadměrně jim pomáhají. Je to pochopitelné, ne však pro děti přínosné. Tábor pro děti může znamenat setkání s životní realitou. Během tábora se navíc rodiče „osvobodí“ od každodenního stereotypu péče o dítě, posílí se jejich psychická stabilita.

Konkrétní průběh ergoterapie na táborových turnusech, kterých jsem se zúčastnila, podrobněji popisují v praktické části práce v kapitole 5.1.

4.2 Tábory pro děti a mládež s postižením

4.2.1 Organizace táborů pro děti a mládež s postižením

„Existují lidé, kteří jsou šťastní, když mohou reagovat na výzvy, a existují lidé, kteří jsou velmi nešťastní, protože se od nich očekává málo, případně nic.“ (Lebeer 2006)

Tábory a rekreační pobyty osob s postižením si získaly značnou oblibu jak dětí, mládeže a dospělých, ale i u jejich rodičů, neboť zjistily, že tyto akce jsou z mnoha důvodů pro jejich děti prospěšné. V neposlední řadě i proto, že jejich dítě se dokáže osamostatnit a začlenit do kolektivu i neznámých osob. Účastníci mnohokrát žijí svými vzpomínkami celý rok a těší se na další tábor. Pro úspěšné „zvládnutí“ tábora je důležitá pečlivá příprava již dlouho před termínem odjezdu, bohatost nápadů a nezdolná energie.

Při výběru tábora by měl mít přednost takový, který má větší tradici a je pořádán již několik let zkušenými vedoucími. Plusem jsou i dobré reference od účastníků tábora či jejich rodičů. Rodiče by si měli zjistit, zda je tábor bezpečný, jaký je program a denní režim, zda je přítomen zdravotník, jak je organizováno řešení krizových situací (zranění, onemocnění apod.), může-li mít dítě mobilní telefon, zda tábor vyhovuje všem hygienickým předpisům.

Organizace tábora, zajištění kvalitních pracovníků, není snadnou záležitostí, je povinností provozovatele dodržovat všechny předpisy a normy týkající se táborů. Všechny tábory by měly splňovat Vyhlášku o zotavovacích akcích pro děti a dorost MŠMT ČR. Bezpečnostní pravidla činnosti s dětmi a mládeží lze nalézt na www.smop.cz, popř. na www.msmt.cz.

Důležitou roli hraje výběr jednotlivých vedoucích a jejich zkušenosti s prací s klienty s postižením. Velkou výhodou je možnost účasti odborníků různých oborů (zdravotní sestra, ergoterapeut, fyzioterapeut, speciální pedagog). V kolektivu vedoucích má také význam, zda jsou společně poprvé nebo zda „jádro“ kolektivu již jezdí více let nebo všichni jezdí již každoročně. Do vedení tábora se promítají i negativní zkušenosti z let minulých, budí obavy a mohou vyvolávat nezáměr. Domnívám se, že tábory vyhledávají lidé schopní se nadchnout pro práci s dětmi a snadno se „zapálí“ i pro etapovou hru. A na škodu není každý rok přijmout mezi vedoucí nové lidi, kteří mohou přinést nové pohledy a přístupy jak pro přípravu, tak pro samotný průběh tábora. Úkolem organizátora je zajistit dostatečný počet kvalifikovaných vedoucích (pro tábor klientů na vozíku se většinou počítá s jedním vedoucím na jednoho klienta, musíme zohlednit i klienty, kteří vozík používají až na delší vzdálenosti v terénu). Pro úspěšný průběh tábora je tohle velmi důležitý aspekt.

Pro úspěšné zvládnutí přípravy tábora je důležitá práce v týmu osob, kteří pak povedou jednotlivé oddíly, a budou jednotlivé úkoly realizovat. Čím početnější tým zvolíme, tím složitější bude sjednotit názory a požadavky na motivaci, délku a další aspekty hry (Tetour 1989). Na druhou stranu se setkáme s obrovským množstvím nápadů, které by bylo škoda nevyužít, popřípadě různě zkombinovat. Při plánování průběhu je vhodné zahrnout i možné nabízející se terapie, např. ergoterapii, fyzioterapii, canisterapii, hipoterapii apod. Je na zvážení pořádající organizace, zda by byla prospěšná i přítomnost speciálního pedagoga, který by na základě své odbornosti mohl poradit klientů a rodičům vhodný typ školy či přímo školu konkrétní.

Každý vedoucí by měl být důkladně seznámen s etapovou hrou a být do ní patřičně zapojen. Měl by umět děti dostatečně motivovat k aktivitě. Musí umět poradit, případně jemně správně nasměrovat, a poté se ze hry stáhnout. Je nutné, aby se uměl do hry vžít a sám si hrát. Vhodné jsou i základní vědomosti o přírodě, táborových dovednostech, historii, zeměpisu, nebo měl k dispozici podklady, kam může podle potřeby nahlédnout.

Na bedrech hlavního vedoucího také leží výběr účastníků z řad klientů. Je třeba zohlednit typy postižení, kombinovaná postižení, věkovou skladbu klientů, zájmové zaměření dětí a zkušenosti z pobytu na táboře (nezanedbatelný je i opakovaný pobyt stejných dětí na stejném místě tábora).

Pokud jsme se rozhodli, že tábor bude probíhat dle etapové hry, je nutné hru detailně připravit. Je to důležitá součást plánování obsahu tábora, kromě také zásadní organizační přípravy. Podstatné při tvorbě hry je začít včas, bereme v potaz zkušenosti s vedením tábora (v začínajícím kolektivu se doba přípravy prodlužuje, zkušenější mají výhodu praxe); výběr hry (přípravu ovlivní, je-li hra vlastní – nově vymyšlená nebo přejatá, zato ověřená praxí).

Musíme dále počítat s délkou tábora, ročním obdobím, zaměřením tábora, kapacitou (počet oddílů, počet her), místem konání (nové nebo stejné jako v minulých letech), prostředím tábora (les, voda, rozloha místa, členitost terénu). Z vlastní zkušenosti mohu doporučit krátký např. víkendový pobyt na daném místě konání tábora, kdy se vedoucí seznámí s okolním prostředím, s bariérami ubytovacího zařízení a s bariérami v okolí. Dále je takto možné zjistit prostředí pro konání různých aktivit, zda je k dispozici bazén (s plošinou pro vozík), tělocvična, posilovna, společenská místnost, zastřešený prostor venku apod.

Po seznámení s prostředím je nutné připravit hry vhodné pro každé prostředí – klubovnu, tělocvičnu, hřiště, plácek u ubytovny, louku, vodu i lesnatý terén. Hry rozvíjející rychlost, sílu a obratnost, hry zaměřené na zvláštní dovednosti, hry procvičující postřeh, pohotovost, paměť, zrak a sluch. Na táborech můžete vyzkoušet hry, které hrávali prerijsní Indiáni či Eskymáci a Afričané. Můžeme děti seznámit i se starými lidovými hrami, které v minulých desetiletích upadly do zapomnění.

Díky dobře připravenému programu a etapové hře se celý tábor navždy vryje do paměti dítěte. Chceme-li, aby na něj, potažmo i na nás, vedoucí a terapeuti, vzpomínalo s láskou, věnujme co největší pozornost přípravě etapové hry jak na táboře, tak už měsíce předem. Přípravu tábora není dobré podcenit, protože na táboře už na to není čas a projevilo by se to na kvalitě celé hry.

Předtáborová příprava má následující složky: volbu motivace, sestavení rámcového programu, sestavení etapové hry, denního časového rozvrhu a materiální zajištění činností a aktivit. Je dobré zvolit motivaci, o kterou klienti v minulých letech projevíli zájem, nebo zaměřenou na „moderní témata“, která by mohla být blízka širšímu spektru účastníků. Zvolené ústřední téma programu musí umožnit realizovat rozličné činnosti a možnosti pro ucelenou rehabilitaci (hlavně léčebná, sociální a pedagogická složka).

Tab. č. 1: Význam táborů - shrnutí

výchovný význam	určitá struktura, disciplinované, ohleduplné a slušné chování účastníků, plnění povinností
získání nových dovedností	pohybové činnosti, návyky sebeobsluhy, nové výtvarné techniky apod.
význam zdravotní	změna prostředí, tělesná aktivita, udržování funkčního potenciálu klienta
nácvik sociálních dovedností	týmová spolupráce, akceptování odlišnosti – začlenění se do kolektivu, nová přátelství
formování a podpora zájmů	zapojování se do her a aktivit, vyzkoušení si nových technik a her
zvýšení sebevědomí, důvěry k ostatním	pomoc ostatním, poučení se z neúspěchu či porážky
rozvoj emoční inteligence	řešení problémů, konflikty, sebeovládání
forma respektu péče	pro rodiče doba důležitého odpočinku
formování psychických vlastností	koncentrace, adaptace, kooperace
rozvoj fantazie	rozvoj fantazie, nejen rozvoj dovedností
velké množství zážitků	

4.2.2 Etapová hra

Etapová hra je hra se základním dějem, která prostupuje celým táborem a rámcově určuje program po celé délce pobytu účastníků. Etapové hry byly a jsou kořením každého dobrého tábora. Správná etapová hra má silnou motivaci. Začátek hry musí děti chytit, pak s ní celou dobu tábora žijí. Hra má také svoji gradaci, ta vrcholí konečným rozuzlením či odměnou. Plusem táborů také je, že dítě má možnost se „vyřádit“ v soutěžových hrách, ať už je to sportovní zápolení nebo např. karneval či diskotéka. Soutěže družstev jsou oblíbenou aktivitou. Každý hráč povzbuzuje a každému hráči dělá dobře důvěra členů družstva. Každý hráč je ve hře, každý zažije úspěch nebo prohru, může nahradit chybu druhého, a i ten nejslabší může ovlivnit výsledek.

Etapové hry motivují činnost dětí během jejich pobytu na táboře. Na etapovou hru navazuje celá řada dílčích činností, například sportovní soutěže, výtvarné činnosti, divadelní scénky, diskotéky, vědomostní soutěže. Samozřejmě záleží na složení účastníků tábora, stanovených cílech, popřípadě také z hlediska ergoterapie.

Připravit tábor tak, aby dětem přinesl zážitky, na něž budou vzpomínat třeba i v dospělosti, není snadná věc. Tábor může být jednou z forem činnosti, která je pokračováním a často i vyvrcholením celoroční práce skupiny nebo kolektivu dětí některého

sdužení apod. Častěji se však jedná o jednorázovou akci organizátorů bez předchozí přípravy dětí.

Má-li tábor splnit své poslání, nestačí, aby byl dobře organizačně zajištěn, měl uspokojivé podmínky a předem vypracovaný program. Děti a rodiče od něj očekávají mnohem více, děti jistě moment překvapení, dobrodružství, napětí. Klienti chtějí mít možnost se ukázat před svými vrstevníky, být pochváleni, něco nového si vyzkoušet. Očekávání rodičů jsem zjišťovala dotazníkem a snažila jsem se výsledky zohlednit při tvorbě etapové hry (viz. kapitola 5.2).

„A tak se vedoucí tábora snaží zkompletovat jak přání dětí tak rodičů, měl by umět děti zaujmout, zaktivizovat, vyprovokovat. Každý, kdo chce připravit pro děti plnohodnotný program, musí se sám stát na chvíli dítětem, musí si umět hrát“. (Tetour 1989)

Osvědčeným prostředkem k dosažení všech cílů je u dětí hra. Hra je pro dítě jednou z nejpřirozenějších činností. Pro ergoterapeuty a vedoucí táborů je hra jedinečnou možností nenásilně vést děti k získání potřebných dovedností, návyků a vědomostí a přitom plně uspokojit jejich touhu po dobrodružství, vzrušení a objevování nepoznaného. Hra je nejlepší formou aktivního odpočinku. Hry učí snášet porážku i vítězství. Bohužel v posledních letech pasivní zábava (televize, počítačové hry apod.) nahrazuje aktivní hru. Během života se mění způsob, jak si lidé hrají. Proto je nutné některé hry uzpůsobit klientům tak, aby odpovídaly jejich schopnostem.

Hra na táboře má určitou logickou strukturu, svá pravidla a zákonitosti. Je komplexem motivovaných činností, umožňujících využít všechny základní pedagogické principy. Etapová hra se skládá z jednotlivých částí, jejichž postupným plněním lze dospět ke stanovenému cíli. Využití etapových her je velmi široké. Mohou je hrát děti všech věkových kategorií, jednotlivci, skupiny, děti s různým typem či kombinací postižení. Hra může probíhat po celou dobu tábora nebo jen v jeho části.

Autoři publikací rozdělují etapové hry dle různých kritérií. Pro potřebu tábora s postiženými dětmi a mládeží jsem zvolila následující dělení.

Dělení etapových her:

podle formy tábora

- tábory letní nebo zimní
- tábory stálé nebo putovní (např. vodácký)
- denní tábory v místě bydliště
- tábory v zahraničí

podle obsahu

- všeobecné
- konkrétně zaměřené – taneční, přírodovědný nebo výtvarný tábor

podle věku dětí

- nejmladší děti (do 9 let) – nejčastěji pohádkový námět (zvířata, postavy z večerníčků apod.)
- děti středního věku (do 12 let) – důraz na soutěžení
- děti nejstarší (od 13 let) – forma expedice, výpravy za poznáním, šifry, luštění, vynálezy apod.

podle typu postižení

podle délky trvání hry

- hra po určitou dobu trvání tábora – např. příprava na putování mimo stálou základnu, většinou u putovních táborů
- hra během převážné části tábora – zpravidla začíná třetí den po seznámení dětí s prostředím, s pravidly apod. (nejpoužívanější forma)
- celotáborová hra – začíná nástupem do autobusu a končí příjezdem k rodičům (velmi náročné pro dopravu klientů s fyzickým postižením)
- celoroční hra s vyvrcholením na konci tábora – u některých sdružení a organizací

Pro všechny etapové hry platí, že jednotlivé úkoly, které z ní vyplývají, hrajeme tak, aby děti neztratily nit hry. Znamená to zařazení alespoň jedné součásti etapové hry během každého dne, aby děti neztratily kontakt s motivací hry, což je zvláště důležité u klientů s mentálním postižením.

podle herní jednotky

- jednotlivci – každý hráč soutěží sám za sebe, je nutný velký časový prostor pro vystřídaní se dětí při plnění jednoho úkolu. „Slabší“ děti zůstávají pozadu a nemají možnost pomoci od ostatních, ztrácí zájem o pokračování, proto tuto formu považují za nevhodnou pro klienty s postižením.
- oddíl – asi 10 dětí (s přihlédnutím na celkový počet klientů a počet vedoucích). Výhodou je, že děti mají pocit určité příslušnosti k oddílu a bojují nejen za sebe, ale i za oddíl. Vzniká zde nebezpečí, že v některých případech vedoucí začnou prostřednictvím oddílu soutěžit mezi sebou a děti zůstávají pasivní. Poměrně velký počet dětí způsobuje, že se někteří členové takzvaně „vezou“.

Tetour ve své publikaci dále vyčleňuje skupinku 5 až 10 dětí do kategorie družina a upozorňuje na vyváženost (věkovým složením, zdatností, duševními schopnostmi), což

pokládám za důležité i při sestavování oddílů. I v oddíle lze vytvořit různé kombinace jako hlídky či denní služby apod.

podle uspořádání etap:

- bezprostřední navázání částí za sebou – splnění úkolu je podmínkou pro plnění úkolu následujícího
- jednotlivé části nejsou bezprostředně v návaznosti a vyhodnocují se průběžně. Děti plní „tajný úkol“, připravují divadlo, učí se uzlovat, tvoří výrobky pro trh, hodnocení úklidu a služby apod. Jde o nejpoužívanější formu průběhu etapové hry.
- jednotlivé úkoly jsou motivovány základním příběhem a nenavazují na sebe, tyto hry se využívají hlavně u nejmladších dětí.

Je možné jednotlivé typy vzájemně kombinovat. Ideálem pro všechny, kdo etapové hry tvoří, je zahrnout veškerou činnost na táboře pod jednu ústřední motivaci.

Táborová dominanta je programový celek s táborovou tradicí. Lze ji pro oblíbenost dětmi každoročně opakovat. Časově zabírá velký prostor. Je vyvrcholením některých táborových činností a je třeba jí věnovat důkladnou přípravu. Je to program, který předčí běžný táborový program. jako příklad lze uvést: karneval, táborovou pouť, olympiádu, festival písní, ples, veletrh prací oddílů či jednotlivců, sportovní turnaje, táboráky, divadlo apod. (Tetour 1989)

Vlastní zpracování etapové hry

Námětem etapové hry může být ledacos, z praxe mohu uvést např. Indiánské léto, Piráti z Ostrova pokladů, Asterix a Obelix, Cesta kolem světa apod. Podrobněji jsem v praktické části bakalářské práce rozpracovala námět Léto s kovbojem. Námětů opravdu existuje nepřeberné množství. V posledních letech se častěji zařazují také témata filmová či sci-fi.

Každá etapová hra, má-li být pro děti přitažlivá, musí obsahovat vhodnou motivaci. Motivací úkolů může být třeba úryvek z knihy, z filmu, šifrovaná zpráva, připravené příběhy, videoukázka apod. Vlastní obsah hry tvoří souhrn činností, které v rámci této hry připravíme. Počet částí etapové hry je v podstatě libovolný, často odpovídá počtu dnů na táboře (s výjimkou prvního a posledního). Etapová hra by měla splňovat základní podmínku: od zahájení stupňovat náročnost a atraktivnost tak, aby na konci pobytu vyvrcholila. Při rozhodování o jejich přiměřenosti a náročnosti přihlížíme hlavně k schopnostem a potřebám klientů. Je nutné zohlednit také u např. čtrnáctidenních táborů i čas na odpočinek a únavu během druhého týdne pobytu jak u dětí, tak vedoucích. Zároveň je

dobré počítat s tím, že nás mohou „zaskočit“ okolnosti, které ovlivní průběh hry (nemoc dětí, trvalejší změna počasí, ale i jasné vítězství jednoho z oddílů, které může vést k nezájmu ostatních

o další průběh). Ke všem úkolům je důležité promyslet odměňování, body apod. Při výběru úkolů si také musíme uvědomit všechno možné materiálové vybavení (pomůcky, rekvizity), které bude potřeba a zajistit jej. Je třeba vyrobit diplomy, odznaky, herní plán nebo mapu etapové hry, jmenovky na dveře pokojů, pergameny se šiframi; vše v souvislosti s etapovou hrou.

Úkoly musí být jasně a srozumitelně formulovány. Každá hra musí mít také předem určená neměnná pravidla. Hnacím motorem soutěží je hodnocení jednotlivých úkolů a odměnění výkonu soutěžících v různé podobě (body, platidla, obrázky, figurky, samolepky apod.). Bodování má však i svá úskalí, zvrhne-li se hra pouze v honbu za body, nechtějí pak děti bez bodů nic dělat ani si hrát. Je důležité nebodovat plnění běžných činností, kterou jsou nebo by měly být pro děti samozřejmostí. V praxi se nám osvědčilo bodování takové, aby každé družstvo nebo jednotlivec dostal alespoň jeden bod za účast a snahu, aby nikdo neodcházel zcela bez bodů. Úspěšné je bodování jednoduché, přesně evidované a dostupné pro děti. Problémem bývá zaujatost rozhodčích osob a nadměrná soutěživost – zvolili jsme systém hodnocení, který upřednostňuje zejména výsledky. Nejedná se pak o radost a vzrušení ze hry, ale o vítězství za každou cenu. Každá etapová hra musí být stejně atraktivně zakončena jako byla zahájena. Součástí vyhodnocení a zakončení celé hry je i odměna za celkové umístění.

Každá hra je zpravidla provázena řadou vizuálních projevů, které ji zpestřují a často dávají i ráz věrohodnosti situacím, na něž si hrajeme. Děti před táborem můžeme vyzvat, aby se připravily na daný námět, přivezly si vhodný materiál pro výrobu oděvu, doplňků apod. Během tábora si také mohou jednotlivé oddíly společně i s vedoucími vyrábět oděvy, znaky oddílu, vlajku, symboly apod. Zvýraznit atmosféru či tematiku hry pomůže také způsob bodování, výtvarné vyjádření průběžných výsledků, cílové odměny.

Průběh etapové hry na táboře

Příjezdem na tábor začíná období, které zúročí celé naše dosavadní snažení a ukáže nedostatky. Hra potřebuje zajímavý start, aby děti dokázala strhnout. Důležitá je zpětná vazba od dětí – jejich reakce, názory, připomínky. Je nutné operativně reagovat a měnit program v průběhu třeba i změnou některých úkolů. Po dohrání hry by měla přijít slavnostní chvíle vyhodnocení nejúspěšnějších oddílů i jednotlivců. Úplně nakonec je třeba zhodnotit realizaci hry, a to v kolektivu vedoucích i v kolektivu dětí. Po skončení tábora je dobré

pro všechny zúčastněné vedoucí zhodnotit přípravu a průběh hry, rozebrat klady a zápory, zhodnotit práci jednotlivých vedoucích.

Shrnutí metodické přípravy k efektivnímu začlenění her:

- vytyčení cílů hry,
- diagnóza připravenosti účastníků (přiměřená náročnost hry, zkušenosti, dovednosti, ...),
- ujasnění pravidel hry,
- vymezení úlohy vedoucího,
- stanovení způsobu hodnocení,
- zajištění vhodného místa,
- příprava pomůcek, materiálu, rekvizit (možnost improvizace, vlastní výroba),
- určení časového limitu,
- promyšlení případných variant (možné modifikace, iniciativa, rušivé zásahy).

4.2.3 Svaz tělesně postižených v ČR - letní tábory

Svaz tělesně postižených každoročně organizuje tábory pro tělesně a mentálně postižené děti a mládež, které se tradičně konaly v Soběšicích u Sušice. V roce 2007 se tábor přesunul do bezbariérového Dětského střediska Březejc u Velkého Meziříčí, kde jsem se zúčastnila druhého a třetího táborového turnusu a dále turnusu v roce 2008. V bezbariérové budově hotelového typu byly děti ubytovány ve tří až čtyřlůžkových pokojích, k dispozici byla klubovna a tělocvična, společné sprchy a toalety. Dále je v budově jídelna, kde byla zajištěna strava 5× denně a rehabilitační zařízení. Tábory měly sportovní zaměření s ohledem na problematiku a věk osob s postižením. Do programu byly zařazeny ergoterapie, fyzioterapie, canisterapie a hipoterapie. Aktivita rozvíjely osobnost účastníků, snažily jsme se o procvičování sebeobsluhy, poznání sama sebe. Klienti se mimo jiné účastnili výletů do okolí, umělecké tvorby, soutěží, stezky odvahy, diskotéky apod. Každého tábora se zúčastnilo 30 dětí a dospívajících převážně od 11 do 26 let, hlavní vedoucí, 13 oddílových vedoucích a zdravotní sestra. Během pobytu měl každý klient nárok na masáž u fyzioterapeutky.

Výběr klientů provádí hlavní vedoucí společně se zdravotníkem na základě doručených přihlášek s potvrzením o možnosti účasti od lékaře. Počet účastníků je limitován počtem vedoucích a ubytovací kapacitou. (Machek 1993) Na turnusech táborů pořádaných Svazem tělesně postižených jsou vybíráni klienti s různými diagnózami, počet osob užívajících vozík bývá stejný jako počet vedoucích. Mezi nejčastější patří klienti s Downovým syndromem,

klienti s dětskou mozkovou obrnou různého stupně fyzického i mentálního postižení, klienti s poruchou autistického spektra. Pro představu zde uvádím hlavní diagnózy klientů z mého oddílu a jejich věk. V oddíle kromě mě dále pracovaly dvě vedoucí (studentka ošetrovatelství a studentka speciální pedagogiky). Oddíl byl sestaven ze tří klientů, kteří používali vozík: klientka (15 let) – mukopolysacharidóza (vozík na delší vzdálenosti, asistence při osobní hygieně); klient (13 let) – DMO pravostranná hemiparéza (chůze na krátké vzdálenosti s oporou), klient (26 let) – podrobněji viz kapitola 5.4. Do oddílu dále patřili: klientka (20 let) – středně těžký stupeň mentálního postižení (nutný dohled při většině činností, motorické funkce zachovány), klient (19 let) – porucha autistického spektra (omezená sociální komunikace), klient (20 let) – lehký stupeň mentálního postižení, klient (14 let) – DMO dyskinetická forma, těžká oboustranná nedoslýchavost, nesrozumitelná řeč (znaková řeč, nutný dohled při některých ADL).

Na tábor byli také zařazováni klienti, kteří dosud neměli možnost se podobné akce zúčastnit. Samozřejmostí je účast zdravotní sestry či lékaře z důvodu medikace některých klientů, případných onemocnění či úrazů. V průběhu je nutné prostřídání se vedoucími na nočních službách (kontrola pokojů po 20 minutách, příprava pomůcek pro příští den, úklid klubovny a další úkoly).

Je také nutné sestavit řád tábora a seznámit s ním všechny účastníky (neopomenout otázky kouření, alkoholu, a to i u zletilých účastníků). Důležité je nastavení hranic a přesných pravidel, srozumitelná a konkrétní pravidla dávají každému dítěti orientaci a umožňují společné klidné prožívání dne. Vedoucí by také měli určit pravidla pro korespondenci s rodiči a pro používání mobilního telefonu. Také rodičovské návštěvy na táboře příliš nepomáhají, většina dětí snáší odloučení od rodičů lépe než rodiče, děti se totiž rychle spřátelí s ostatními a stesk ustoupí do pozadí, chvilková návštěva by je jen znovu rozjitřila. Je vhodné také přidělení určitých povinností jednotlivcům jako jsou úklid pokoje, prostření stolu, úklid jídelny, udržování pořádku v okolí objektu apod.

Nezbytné je doručit rodičům předem seznam věcí od organizátora, který určí nutné oblečení, obuv a pomůcky, popř. kostým.

Při rozdělování účastníků na pokoje či do chatků přihlížíme nejen k pohlaví a stupni postižení jedinců, ale i přátelským vazbám a dbáme, aby v pokoji byl někdo, kdo by dokázal pomoci a zavolat vedoucího v případě potřeby. Hygienu a oblékání samozřejmě zajišťují vedoucí a personál. (Machek 1993) Při rozřazení klientů do oddílů nestanovujeme přímo hranici mezi mladšími a staršími klienty, ale snažíme se, aby v oddíle byly děti různých věkových kategorií a tak zcela samozřejmě dochází k tomu, že starší děti pomáhají mladším. Každý oddíl si volí sám název s danou tematikou a vylosuje si barvu oddílu. (Plzeňský kraj

2007) Vedoucí má na starosti dva nebo tři klienty, na které dohlíží při vybalování a balení věcí, při přípravě na výlet a děti se na něho mohou obracet s případnými problémy.

Pro vedoucí, terapeutky a osobní asistenty den končí až po naplánování a přípravě programu na den následující. Při večerní poradě se také hodnotí den předchozí, řeší se problémy, které se během programu vyskytly u dětí či vedoucích. Je možné si také předávat znalosti či postřehy o jednotlivých klientech. Přípravu pomůcek a úklid obvykle zajišťuje vedoucí na noční službě.

Děti byly rozděleny do čtyř oddílů, etapovou hrou na druhém turnuse byli Indiáni, na třetím turnuse Léto s kovbojem. V indiánském duchu děti vyráběly amulety, oděv, čelenky, totemy, kreslily indiánská témata různými technikami. Na třetím táborovém turnuse jsem se podílela jako tvůrce programu, z tohoto tábora jsem si také vybrala klienta, kterého jsem podrobně rozebrala v kazuistice. S klientem jsem se setkala na táboře i v roce 2006 a 2008, nyní jsem jako jeho osobní asistentka mohla sledovat, jaké pokroky učinil během dvou let (podrobněji viz kapitola 5.4).

Tab. č. 2: Časový harmonogram táborových dnů

čas	program
7:30 – 8:00	budíček, hygiena, úklid pokoje
8:00 – 8:30	rozcvička
8:30 – 9:00	snídaně
9:00 – 12:00	dopolední program, terapie (10:00 svačina)
12:30 – 13:00	oběd
13:00 – 15:00	odpolední klid (odpočinek, hry v klubovně, volný čas)
15:00 – 18:00	odpolední program (15:00 svačina)
18:30 – 19:00	večeře
19:00 – 21:30	večerní program, nástup, hygiena
21:30	večerka

5. Praktická část

5.1 Ergoterapeutické intervence na tábore pro děti a mládež se zdravotním postižením

Možnosti ergoterapie závisí na typu zařízení, ve kterém terapie probíhá. V případě táborů není příliš mnoho prostoru pro detailní vstupní vyšetření, terapii je nutné pro časové a organizační důvody většinou vést skupinově. Nevýhodou je také nedostatek dokumentace. Proto je nutné pozorovat klienty při všech možných činnostech v průběhu dne a ovládat analýzu zaměřenou na jedince i na činnost. S klienty je možné pracovat v průběhu chodu denního programu při ergoterapii individuálně či ve skupinách.

Na táborech jsem působila současně jako vedoucí, ergoterapeut a osobní asistent. V ideálním případě by měla pořádající organizace zajistit více vedoucích a osobních asistentů, aby se ergoterapeut mohl věnovat více klientům individuálně při ergoterapii. Na absolvovaných turnusech bylo pro ergoterapii vyčleněno časové období od 10 do 12 hodin, bylo možné využít i doby odpoledního klidu. V tuto dobu však také některé dny probíhala předem dohodnutá hipoterapie a canisterapie, popřípadě masáže. Proto bylo obtížné zorganizovat program tak, aby co nejméně narušil průběh etapové hry či naplánovaných akcí. Výběr klientů vhodných pro ergoterapii nebyl zpočátku snadný, brala jsem však v úvahu přání rodičů, která vyslovili v dotazníku (viz kapitola 5.2). Návrhy postupně také podávali jednotliví vedoucí v průběhu dnů a sama jsem při pozorování klientů při všech možných činnostech některé vybrala pro individuální ergoterapii. Při běžném táborovém provozu jsem denně mohla pracovat postupně individuálně s třemi klienty nebo skupinově s větším počtem klientů. Ergoterapeutické intervence u jednoho klienta jsem dále popsala v kapitole 5.4.

Na tábore je daný denní režim, což bývá přínosem pro většinu klientů. Vytvoří se zde žádoucí návyky jako vstát v potřebnou dobu, vykonat hygienu, obléknout se přiměřeně počasí, odejít na určené místo, vydržet u zadaného úkolu, být po určitou dobu v kolektivu. Tyto a další návyky jsou potřebné například pro případné uplatnění se na „trhu práce“, v chráněných dílnách apod. Je vyžadováno mnohonásobné opakování postupů činností a základních informací, soustavnou kontrolu, maximální pozornost aj. Při práci s klienty jsem poznala, jak důležité je jasné vymezení cíle a prostředků k jeho dosažení. Je nutné veškerou činnost promyšleně plánovat, rozčlenit ji do přiměřeně dlouhých etap s jasně stanovenými úkoly a cíli. Požadavky by měly být přiměřené mentální úrovni klientů, měly by je nutit k využití všech možností jedince.

Při ergoterapii jsem věnovala čas jak ergoterapii cílené, ergoterapii kondiční, v malé míře se ergoterapeut může zaměřit na pracovní začlenění, ale hlavní doménou nejspíše bude oblast všedních denních činností.

Při ergoterapii cílené na motorické, smyslové nebo kognitivní funkce může ergoterapeut volit různě zaměřené činnosti, např. na zvýšení svalové síly horních končetin, na podpoření komunikace ve skupině, na zlepšení spolupráce apod. Kondiční ergoterapii jsem zaměřila spíše na udržování funkčního potenciálu a provádění např. pro klienta nových volnočasových aktivit. Nejrozsáhlejší oblastí byla však oblast sebeobsluhy při všedních denních činnostech klienta. Potřebné situace pro provedení některé pADL není třeba uměle navozovat, ale stačí klienta pozorovat v průběhu pobytu. Jde například o jízdu na mechanickém vozíku (elektrické vozíky nebývají z hlediska bezpečnosti ostatních klientů povoleny), přesuny z vozíku a zpět na vozík, chůze o berlích, příjem stravy a tekutin, svlékání a oblékání prádla a oděvů, rozepínání a zapínání knoflíků a zipů, šněrování tkaniček, zapínání pásků, skládání oděvu, obouvání a zouvání obuvi. Další oblastí je osobní hygiena – užití toalety, sprcha, mytí rukou a obličeje, čištění zubů, používání kapesníku a hřebenu, péče o zevnějšek. Klienti se mohou seznámit dále s praktickými záležitostmi z oblasti iADL při spoluorganizaci programu, např. s hledáním v jízdním řádu, v telefonním seznamu apod. Z dalších praktických činností dále trénujeme otevírání a zavírání dveří, odemykání a zamykání, rozsvícení světla, stlaní postele, stolování, péče o osobní věci, úklid pokoje či klubovny apod. Na některých pobytech jsme měli možnost i s klienty prát v pračce, obsluhovat počítač apod. S klienty lze trénovat také naplánování si činnosti podle časových možností, rozhodování se při výběru barev apod. Oblast ADL je možné u vybraných klientů sledovat během celého dne.

V rámci ergoterapeutické diagnostiky jsem zjišťovala jak celkovou pohyblivost dítěte, tak i úroveň jemné motoriky. Všíkala jsem si koordinace pohybů, síly, vytrvalosti, rychlosti aj. Pozorovala jsem motorickou lateralitu ruky a dolní končetiny dítěte i jeho rytmicko – muzikální schopnosti. Při skupinových pohybových hrách se projevovalo, zda klienti dodržují pravidla hry, jak dodržují kázeň a míru schopnosti sebekontroly. Společenské hry (hry aplikované ve skupině) mají velké uplatnění v kondiční i cílené ergoterapii, používají se především v terapii funkce ruky a psychických funkcí a užitečně vyplňují volný čas.

V následujícím odstavci jsem stručně shrnula postup při terapiích.

Postup terapie:

1. vyšetření – vyšetření funkční dovednosti horních končetin (síla, úchopy, rozsahy pohybů ve velkých kloubech a v kloubech jednotlivých prstů, orientačně rozsahy pohybů

dolních končetin, stoj, přesuny, chůze, manipulace s vozíkem, citlivost (polohocit, pohybovit), zájmy klienta, popř. škola či zaměstnání

2. analýza získaných dat – stanovení silných a slabých stránek klienta, stanovení krátkodobých (na dobu pobytu) a dlouhodobých cílů terapie (neopomenout cíl terapie z pohledu klienta), stanovení prostředků terapie (vhodné činnosti a pomůcky)

3. průběžná terapie – pozorování klienta, různá míra asistence, vhodná motivace, průběžné hodnocení

4. závěrečné hodnocení, doporučení pro klienta (sdělení rodičům)

Velké pole působnosti se pro ergoterapeuta na táborech pro děti a mládež se zdravotním postižením otevírá v možnosti doporučení vhodnějších kompenzačních pomůcek pro sebeobsahu, lokomoci, edukaci a sociální činnosti tak, aby zjednodušily každodenní úkony a umožnily vyšší kvalitu života. Některým klientům je také možné doporučit vhodnější vozíky, které by odpovídaly jejich vzrůstu a individuálním potřebám. Využití zde našly i pomůcky pro samostatný příjem potravy či pití.

Můžeme se setkat i se širokou paletou výchovných problémů u klientů. Na vedoucí a ergoterapeuta se klienti také obrací s různými osobními dotazy, popř. s nutností řešit sexuální problémy (vhodné rady se dají nalézt na www.planovanirodiny.cz, kde se také zabývají touto problematikou u osob s postižením). Vedoucí a další odborný personál poznává klienta z jiné stránky, než je tomu v rodině, a je dobré, pokud o těchto věcech citlivě informuje rodiče (např. o nových schopnostech, zdravotních problémech, úspěších, o chování apod.).

5.2 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na výběr táborů vhodných pro klienty a možnosti využití ergoterapie na táborech. Dotazník také zkoumá, zda rodiče klientů měli již možnost se setkat s ergoterapií jako s disciplínou léčebné rehabilitace.

Celkem jsem oslovila 32 respondentů, dotazník byl poštou rozeslán rodičům klientů, kteří podali závaznou přihlášku na jeden z táborových turnusů. Některé dotazníky rodiče poslali zpět na adresu STP v Praze, další dotazníky jsem získala od rodičů při odjezdu klientů na tábor. Plně zodpovězených a tedy použitelných dotazníků pro vyhodnocení jsem obdržela pouze 13. Proto následující výsledky nemohou být přímo určující, jelikož přes polovinu respondentů se nevyjádřilo. Získané výsledky jsem zpracovala do grafů s procentuálním vyjádřením, popřípadě blíže určujícím popisem pod grafem.

Odpovědi rodičů jsme se také snažili zohlednit při přípravě tábora, pokud rodiče vyslovili přání bližších informací o chování dítěte a radách pro daného klienta, pak jsem se snažila je s tímto podrobněji seznámit.

Dotazník byl upravován a sestaven dle odborné publikace, která se sestavováním a zadáváním dotazníků zabývá - Gavora, P.: Úvod do pedagogického výzkumu. Na následujících stranách je uvedeno přesné znění dotazníku, dále pak jeho vyhodnocení.

5.2.1 Dotazník

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Vážení rodiče,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci při výzkumu zaměřeného na výběr táborů pro Vaše dítě a využití ergoterapie na táborech. Cílem této zdravotnické disciplíny je dosažení maximální soběstačnosti a nezávislosti klientů. V rámci bakalářské práce, která se přínosem ergoterapie na táborech zabývá, budou Vaše odpovědi zohledněny při přípravě tábora, popřípadě pro další spolupráci s Vaším dítětem a s Vámi.

V dotazníku lze označit i více možností odpovědi. Uvítám i doplnění jakýchkoliv poznámek týkajících se organizace tábora. Navrácení vyplněného dotazníku je možné na adresu STP v Praze nebo při odjezdu klientů na tábor.

Děkuji předem za Vaši vstřícnost.

Železná Martina

studentka 3. ročníku Ergoterapie

1) Jakým způsobem volíte organizaci, která pořádá letní tábory?

- a) reklamní inzeráty
- b) informace z internetu
- c) rady známých
- d) dítě jezdí se stejnou organizací již delší dobu
- e) jinak:

2) Dochází Vaše dítě pravidelně do některé z následujících organizací?

a) vzdělávací zařízení

- typ vzdělávacího zařízení:
- ročník:

b) zaměstnání

- typ zaměstnání:

c) organizace

- název organizace:

d) zájmové kroužky a programy

- typy kroužků:

e) dítě nenavštěvuje pravidelně žádné organizace

3) Co očekáváte od pobytu dítěte na letním táboře především?

a) odpočinek pro členy rodiny

b) vhodné strávení volného času dítěte

c) informace po návratu o chování dítěte

d) doporučení pro další péči o dítě

e) jiné:

4) Uvítali byste po návratu z tábora informace a doporučení, které by Vašemu dítěti a Vám mohli pomoci v další péči o Vaše dítě?

a) NE

b) ANO

c) vypište oblast péče, která by Vás zajímala:

.....
.....

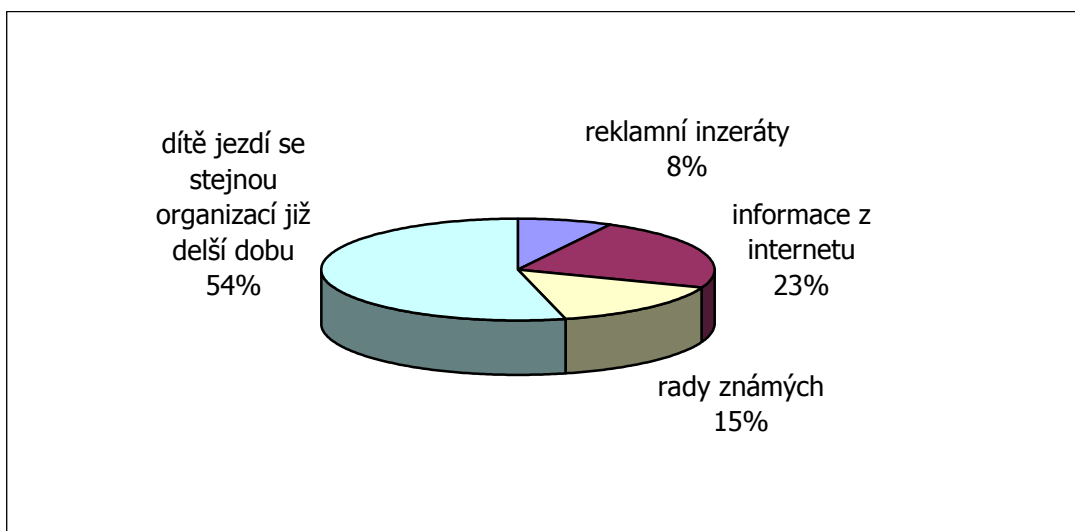
5) Mělo Vaše dítě někdy možnost se účastnit ergoterapeutického programu?

a) Dosud ne

b) Ano, název organizace:

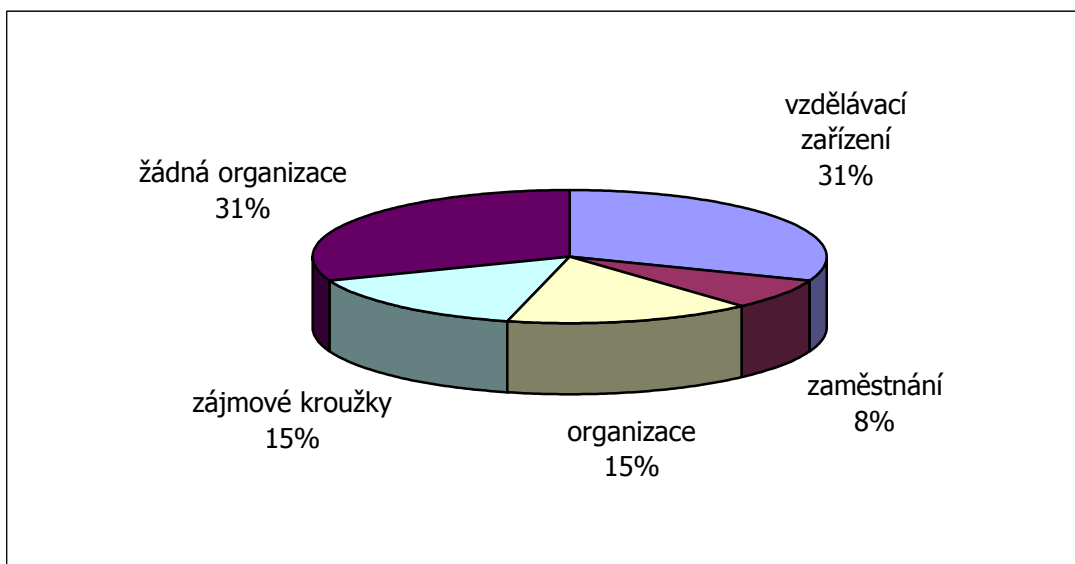
5.2.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Graf. č. 1: Jakým způsobem volíte organizaci, která pořádá letní tábory?

Ze zadaného dotazu je patrná tendence, aby dítě jezdilo na tábory stále se stejnou organizací. Rodiče jsou nejspíše spokojeni se stávajícím stavem, nemají možnost hledat jinou organizaci nebo se jim nabídka táborů pro jejich dítě zdá omezená. Překvapující může být převaha hledání informací na internetu, které je větší než důraz na rady známých. To samozřejmě reflektuje větší dosah internetových služeb.

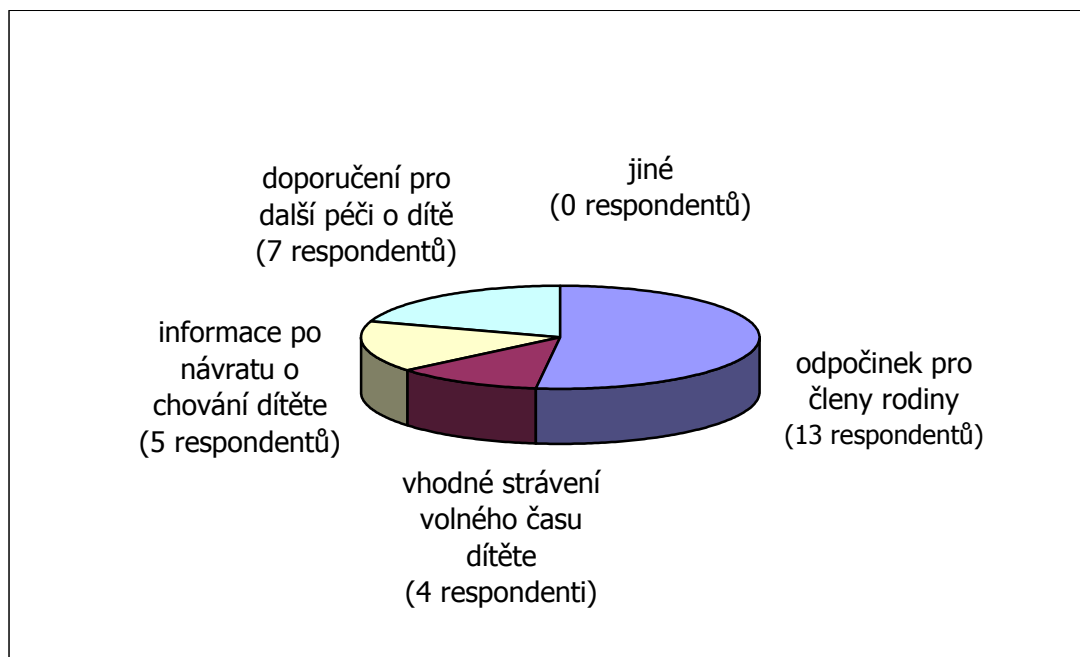
Graf. č. 2: Dochází Vaše dítě pravidelně do některé z následujících organizací?

V otázce č. 2 bylo záměrem zjistit, zda klienti navštěvují pravidelně některé organizace. Třetina jsou stále žáky různých stupňů škol (nejčastěji speciálních škol), ale stejné procento klientů nemá možnost někam docházet, ať již do zaměstnání, školy či organizace, která by

jim nabídla smysluplné trávení volného času. V této oblasti by mohl ergoterapeut zapůsobit jako poradce pro volbu vhodné organizace. Jako zájmové kroužky rodiče nejčastěji uváděli keramické dílny či programy domů dětí v místě bydliště. Nejčastěji se objevovali regionální pobočky organizací Klíč, Naděje, Motýl, Sdružení tělesně postižených, Diakonie, Klub Downův syndrom apod. Zaměstnán byl pouze jeden klient (pomocný zahradník).

Graf č. 3: Co očekáváte od pobytu na letním táboře především?

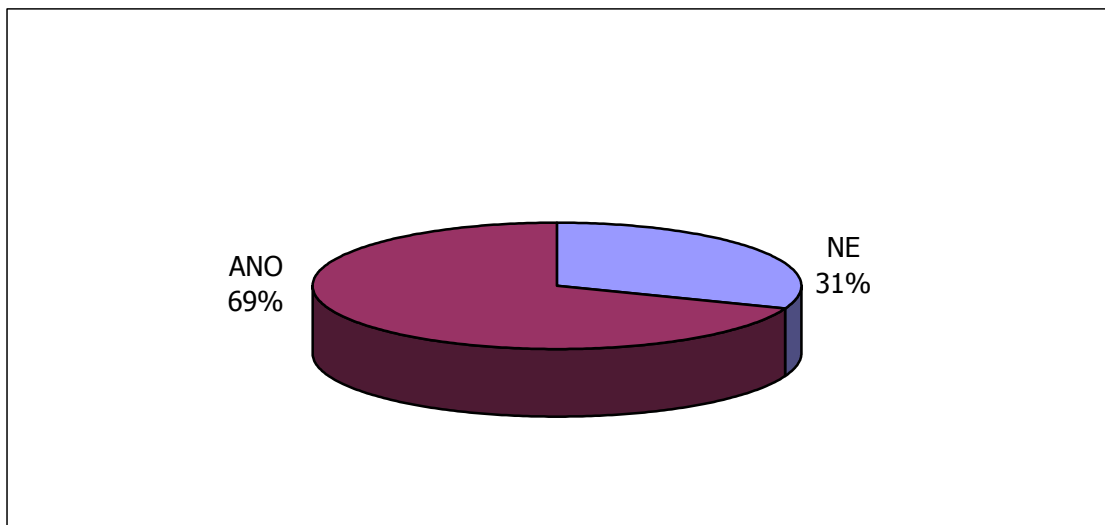

Odpovědi na otázku očekávání od pobytu dítěte mimo domov byly v souladu s mými odhady. Největší význam rodiče přikládají především možnosti odpočinku pro členy rodiny, kteří jinak celoročně pečují o své dítě. V průběhu tábora tak rodina většinou využije volný čas pro vlastní dovolenou.

Pět respondentů vyžaduje po návratu informace o chování dítěte v průběhu turnusu, což je dost malé procento, ostatní i ve skutečnosti neprojevují alespoň před vedoucími zájem o dění na táboře.

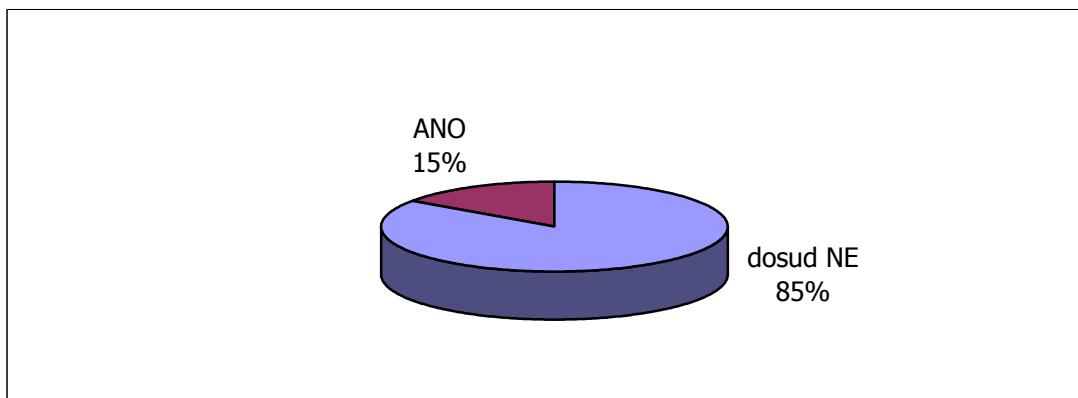
Polovina dotázaných by ráda slyšela doporučení pro další péči či rehabilitaci u jejich dítěte. Klientům těchto rodičů jsem se pokusila více věnovat, abych mohla rodičům sdělit doporučení např. v oblasti analýzy schopností klienta, v oblasti vhodných kompenzačních pomůcek, možnosti alternativní a augmentativní komunikace, popř. jsem předala kontakt na vhodnou službu některé z organizací apod.

Graf č. 4: Uvítali byste po návratu z tábora informace a doporučení, které by Vašemu dítěti a Vám mohli pomoci v další péči o Vaše dítě?

Dotaz na poskytnutí informací a doporučení pro další péči popř. rehabilitaci dítěte byl hodnocen ve velké míře kladně. Zde se otevírá možnost pro také jiné využití tábora než pouze jako příležitost pro odpočinek rodiny. Významnou roli zde může mimo jiné zastávat i ergoterapeut.

Graf č. 5: Mělo Vaše dítě někdy možnost se účastnit ergoterapeutického programu?

Z posledního dotazu je patrné, že pouze 2 klienti měli možnost se zúčastnit nějaké z forem ergoterapeutické intervence. Jeden z klientů dočasně bydlel v Domově pro osoby se zdravotním postižením Milíře, kde ergoterapie byla jako součást služeb zvyšujících soběstačnost klientů. Jedna z klientek docházela na ergoterapii během své hospitalizace ve FN Brno, kde se zaměřili především na ergodiagnostiku. Dalších 11 respondentů označilo variantu, ve které dosud ergoterapii jejich dítě nevyužilo.

5.3 Etapová hra Léto s kovbojem

Etapové neboli hry se základním dějem, který prostupuje celým pobytem účastníků tábora, jsem připravovala pro klienty od 11 do 26 let. V tomto období si všichni velmi rádi hrají a jejich obrovská fantazie dokáže mnoho. S ní můžeme vždy počítat a pracovat. Jedinou nevýhodou takové skupiny, dá-li se to tak nazvat, je velký rozdíl v jejich dovednostech a možnostech. Na to vše musíme myslet při přípravě táborové etapové hry. Tato etapová hra byla připravena a ověřena na třetím táborovém turnusu Svazu tělesně postižených v létě roku 2007.

Další náměty na etapové hry lze nalézt v několika málo publikacích či na internetových stránkách. Přehled vhodných zdrojů či námětů na etapové hry je uveden v seznamu literatury. Je samozřejmě nutné upravit tyto návody pro klienty a prostředí daného tábora. Pro náplň času mezi jednotlivými etapami hry jsem do příloh zařadila také vyzkoušené vhodné nenáročné hry, popř. v literatuře také přehled publikací, které nabízí velké množství různých aktivit a her, které je možné zařadit do programu tábora nebo i činností oddílů a organizací v průběhu roku. U her je také nutná adaptace podle klienta a prostředí.

Léto s kovbojem

Charakteristika etapové hry

- motivace: nalezení Zlatého vejce a jeho výměna za dolary, jarmark; seznámení se se životem kovbojů
- hlavní cíl: hra na kovboje

Organizace etapové hry

- herní jednotky: 4 oddíly složené z 8 kovbojů a 3 vedoucích
- název oddílu je možno vylosovat: Rančeři, Trapeři, Pistolníci a Psanci
- každý oddíl má svoji barvu, šátek na krk v dané barvě, vlajku, zvíře (ovce, kůň, bizon, kráva), kostým a pokřik
- každý oddíl má dané své stanoviště
- jednotlivé etapy: časové podmínky – 15tídení letní tábor
- terénní podmínky: klubovna, venkovní prostředí: ideální je lesnatý rovinatý terén, rovinatá plocha u ubytovny (městečko El Passo)
- potřeby a pomůcky: stoly a židle na venkovní užívání, nástěnka, cd přehrávač, obálky na táborovou poštu, dopisní papír (zapečetěné dopisy na opálených papírech), mapa okolí (kovbojské názvy obcí v okolí), 4× polystyren ve tvaru vejce –

vnitřní část nahradit korálky („diamanty“), výtvarné potřeby (papíry různých barev a formátů, krepový papír, fixy, pastelky, propisky, tužky, lepidlo, izolepa, nůžky, provázek, špejle, korálky, zbytky látek, plastelína, štětce, křídly apod.), trika na kostýmy, barvy na textil, foukací fixy, medaile, šňůrky na medaile, dolary, drobné dárky (jarmark), přírodní materiál (sběr s klienty)

- sportovní náčiní: míče (různé druhy), badminton, kroket, šipky, lano, plovací vesty, nafukovací bazének, kuželky, stolní tenis, síť
- kostýmy: kovbojské kostýmy, klobouky, šátky na krk, kostým pro šerifa, kostým jednotlivých vedoucích, kostým pro pošťáka či řidiče dostavníku
- rozhodčí: hlavní hodnocení provádí šerif (hlavní vedoucí tábora), hodnocení jednotlivců provádí vedoucí oddílů, návrhy mohou dávat i klienti

Systém hodnocení

Hodnocení jednotlivců probíhá podle výkonů během činností celého dne, odměněno je dobré chování, pomoc ostatním, výjimečné činy apod. Každý den při večerním nástupu šerif vyznamená vybrané děti. Vybrat děti mohou jak členové oddílu, tak vedoucí, i členové oddílů ostatních. Děti získávají symboly, byly uvedeny i na nástěnce nejlepších kovbojů.

Ocenění: podkova – kůň (3 podkovy) – šerifská hvězda (3 koně) – kovbojský klobouk (3 hvězdy) – kovboj (3 klobouky). Tento druh hodnocení se velmi osvědčil v praxi, klienti jsou motivováni, více se zajímají o probíhající soutěže, snaží se být aktivní a pomáhat vedoucím a hlavně ostatním klientům.

Na nástěnce jsou vyvěšeny i body jednotlivých oddílů. Oddíly získávají body v jednotlivých hrách, které se vážou k etapové hře. Vždy je nutné říci dopředu, která hra, soutěž či jiná aktivita bude zahrnuta do bodování oddílů v rámci etapové hry, která prolíná celým táborem. V průběhu tábora děti chválíme a povzbuzujeme méně průbojně jedince stejně jako méně aktivní oddíly.

Příprava před začátkem

Při přípravě platí, že čím důkladněji probereme jednotlivé oblasti, tím budeme mít více času pro klienty a realizaci připraveného programu. Samozřejmě i důkladně připravený program nemusí vždy úplně stoprocentně splnit naše očekávání (různé vlivy ovlivní průběh – počasí, špatně zvolená hra, nedostatečná motivace, únava apod.).

Táborová příprava je dlouhodobou záležitostí, probíhá většinou v rámci pravidelných schůzek vedoucích, v některých případech i klientů. Před realizací jednotlivých turnusů pořádaných STP v Praze se pravidelně setkávají vedoucí a odborníci přítomní na turnusech a společně se zamýšlí a připravují zázemí tábora, etapovou hru, jiné dílčí činnosti, probíhá

rozvrhnutí čtrnácti táborových dnů. Je nutné si „rozdat úkoly“, objednat pomůcky, popř. dopravu na místo konání a dále například na možné celodenní výlety, dojednat možnost účinkování regionálních osobností atd. Je vhodné se také přímo dopředu seznámit s místem konání daného turnusu, a to jak s interiérem (bariérovost, možnosti využití tělocvičny, klubovny, jídelny apod.) tak s exteriérem (rovina, lesy, venkovní bazén, místa vhodná na procházky, případně místa nebezpečná pro klienty apod.).

Průběh tábora

Během celého tábora je psána táborová kronika. Lze jmenovat pouze jednotlivce, kteří zápisy povedou, či se v jejím vedení střídají oddíly. Na nástěnce by mělo být vyvěšeno vše, co se týká chodu tábora, rozdělení oddílů, režim dne, denní program, jídelníček, rozpis služeb, mapa okolí, hodnocení jednotlivců a oddílů. Schránka důvěry – po dobu tábora mohou účastníci vhazovat do určené krabice náměty, přání, připomínky a vyjádření k programu, ke spoluúčastníkům, k vedoucím apod. Samozřejmě ideálnější forma je přímý rozhovor a sdělení a dohoda řešení.

Klienti si vyrobí v průběhu různé kostýmy, ozdoby, upomínkové předměty vztahující se k etapové hře. Na konci tábora účastníci obdrží odměny a diplom (upomínkový list) za účast či výborné umístění.

Jednotlivé etapy programu na sebe navazují, ale v případě nutnosti je možné některou z nich vynechat, případně upravit její délku. V případě nepříznivého počasí je možné hry nahradit hrami v místnosti. Průběh tábora je zaznamenán dle tábora pořádaného STP v létě 2007 v bezbariérovém středisku Březejc. V jednotlivých dnech je zaznamenána hlavní aktivita. Hlavní motivace a šifry z etapové hry jsou uvedeny v příloze bakalářské práce, doplňkové hry jsou popsány samostatně níže. Tyto doplňkové hry mohou být využity k vyplnění volného času na táboře či jako součást ergoterapeutické intervence. Za popisem jednotlivých her je také uvedena tabulka, ve které je zaznačeno, které komponenty činnosti lze u těchto činností posilovat a trénovat.

Program jednotlivých táborových dnů

➤ 1. táborový den

- odjezd z Prahy (10:00), příjezd do střediska Březejc, oběd
- rozřazení klientů do pokojů a oddílů, vybalování věcí
- seznámení se s tématem etapové hry, pro přiblížení je vhodné vybrat westernový film

➤ 2. táborový den

- povídání si o kovbojích, seznámení se s etapovou hrou Léto s kovbojem, seznámení dětí s hodnocením jednotlivců

- procházka do okolí, seznámení se s areálem
- sportovní odpoledne (petanque, baseball, fresbee, fotbal apod.)
- slavnostní nástup, dostavník s poštákem náhle přivezl nečekaný dopis

➤ 3. táborový den

- zvolení si názvů oddílů, výroba oddílové vlajky, sestavení a nacvičení oddílového pokřiku

- výroba kovbojského oděvu – bílé triko (foukací fix – symbol a barva oddílu)
- slavnostní nástup, předání hodnocení dětem
- po návratu z nástupu oddíly na pokojích naleznou první ze šifer pro hledání Zlatého vejce (překvapení pro děti)

➤ 4. táborový den

- soutěž Zpěv Mexičanů – každý oddíl si vybere ze seznamu známých písní – zpívání do hudby, nácvik textu (trénink paměti, rytmus)

- Kovbojský mozek - kvízy pro jednotlivce – najdi 5 rozdílů (kovbojské obrázky), srovnaj zvířata podle velikosti ve skutečnosti

- Hledání léčivek - ve vymezeném prostoru oddíly hledají s pomocí atlasu léčivé rostliny, boduje se buď nejvíce nalezených rostlin nebo si každý oddíl vylosuje tři, které následně hledá. Šaman jim pak může sdělit na léčení jakého neduhu je rostlina vhodná. Informace o jednotlivých léčivkách (doporučení: kostival, podběl, kopřiva, pampeliška, bez, divizna, hluchavka, jahodník, jitrocel, lípa, mateřídouška, přeslička, sedmikráska, třezalka, vlaštovičník apod.) lze získat v každé takto zaměřené publikaci.

- sběr kamenů na malování, procházka
- slavnostní nástup, předání hodnocení dětem
- druhá šifra doručena poštákem v dopise, po vyřešení šifry další část mapy získají od šerifa

➤ 5. táborový den

- celodenní výlet – westernové městečko Šiklův Mlýn
- příležitost pro trénink iADL jako je nakupování (suvenýry, vstupenky, jízdenky apod.)

➤6. táborový den

- výtvarné ztvárnění výletu – co se nejvíce líbilo v městečku
- sportovní odpoledne - přetahování lanem (jednotlivci, oddíly), petanque, basketball, kriket, kuželky, podlézání lana (různá výška přizpůsobená klientům)
- Dobytkářské umění – možnost vyzkoušet si práci s lasem podle představení kovbojů na výletě (malá lasa)
- slavnostní nástup, předání hodnocení dětem

➤7. táborový den

- při procházce hledání poslední šifry
- hra Dojení krav – štafeta oddílu, trénink jemné motoriky (vymačkávání vody z propíchnuté gumové rukavice)
- výroba dárků pro rodiče (z přírodních materiálů - šišky, mech, větvičky, listí, rychleschnoucí hmota, prstové barvy)
- soutěž Zvěř na prérii – poznávání druhů živočichů dle obrázků
- předání posledního dílu mapy
- vystoupení hudební skupiny Šafářka – tanec, zpěv

➤8. táborový den

- hledání Zlatého vejce podle částí map za rozluštěné šifry
- výroba pohlednic z tábora
- Kovbojské město - postavte malé město v lese - sběr klacíků, kůry, kamínků, mechu a jehličí pro malé domečky; město má mít své ulice, parky, kašny atd. (hodnotí se nápaditost, trpělivost, šikovnost)
- Zkouška odvahy (po setmění průchod označenou stezkou se strašidly, každý klient má vždy doprovod vedoucího, nutné je dbát na bezpečnost, klienti s epilepsií pouze průchod bez strašení, nemusí se zúčastnit všichni klienti)

➤9. táborový den

- výměna obsahu Zlatého vejce za dolary u bankéře
- Casino – hry, riskování (karty, ruleta, skořápky apod.)
- táborák a rozdělání ohně - každý oddíl obdrží tři sirky a škrátáko, na bezpečném místě při dohledu vedoucího se budou snažit podle správného postupu připravit ohniště a rozdělát oheň (vykopání jamky, obložení kameny, použití spadaného suchého kletí, rozdělání ohně, po skončení táboráku uhašení a zahlazení ohniště)

➤ 10. táborový den

- nacvičování programu na vystoupení Country tance (jednotlivci, oddíl)
- výprava do vedlejší vesnice do obchodu a na občerstvení (trénink iADL)
- odpolední koupání, procházky, sledování soutěže dobrovolných hasičů v Březejci

➤ 11. táborový den

- ukázka práce dobrovolného hasičského spolku, možnost účasti dětí a vedoucích
- odpolední koupání, procházky
- soutěž Zlatá horečka – lovení zlatých valounů naběračkami v nafukovacím bazénku
- Poznávání whisky – soutěž oddílů v poznávání druhů nápojů se zavázanýma očima

➤ 12. táborový den

- projížďka terénním autem s bývalým mistrem Evropy
- odpolední koupání, procházky
- Trapérská soutěž – hod podkovou na cíl
- soutěž Prchající bizon – strhávání fáborků z utíkajícího bizona (převlečený vedoucí),

celý oddíl postaven okolo vyhrazeného kruhu pro bizona

- nacvičování programu na vystoupení Country tance
- hra Křemílek hledá Vochomůrku
- večerní diskotéka

➤ 13. táborový den

- Country tance – vystoupení jednotlivců i oddílů
- Soutěž stopařů – stopování divoké zvěře (dle možností poznávání stop v terénu,

odliteků nebo obrázků stop běžných zvířat)

- odpolední koupání, procházky
- táborák

➤ 14. táborový den

- Jarmark – využití zbylých dolarů
- balení věcí, získávání kontaktů na kamarády

➤ 15. táborový den

- rozloučení a odjezd v 10:00 autobusem do Prahy, popřípadě vyzvednutí rodiči přímo

ve středisku Březejc

5.4 Kazuistika

Klient: R.V. (26 let, ročník 1981)

Diagnóza klienta:

- chromozomální vada s mikrocefalií, mentální retardace středního stupně, vrozená srdeční vada, epilepsie (poslední záchvat v roce 2003), nadvážka

Klient v březnu roku 2005 podstoupil operaci zubů, při které upadl do komatózního stavu na dobu přibližně tří měsíců. V důsledku mozkové ischemie se u klienta projevila paraparéza (symetrické postižení dolních končetin – klient užívá vozík), hrubá motorika horních končetin zachována). Stav se léčbou a rehabilitací postupně zlepšil na současný stav.

Perinatální anamnéza klienta:

- průběh gravidity a porod bez komplikací, porodní hmotnost a délka v normě
- perinatální adaptace (zdravotní problémy, kojení apod.) – opožděný senzomotorický vývoj (otáčení v 8. měsíci, chůze od 18. měsíce)

Rodinné zázemí:

- žije s rodiči v bariérovém bytě v Praze (přízemí panelového domu, u vchodu tři schody)
- klient se v interiéru i exteriéru pohybuje pomocí mechanického vozíku - byt dosud není zcela vybaven bezbariérově (prahy u vstupu do bytu a koupelny)
- o klienta pečuje především otec, se kterým tráví většinu času; dny tráví jinak osamoceně; otec se o klienta také více zajímá a více se mu věnuje; někdy otci vypomáhá klientova sestra
- klient má s rodinou velmi dobré vztahy, projevuje velký zájem o svou čtyřletou neteř

Vzdělání a původní zaměstnání:

- navštěvoval Speciální základní školu
- několik krátkodobých zaměstnání (pomocný zahradník, uklízení práce)
- v současnosti pobírá plný invalidní důchod
- klient je držitelem průkazu ZTP/P

Zájmy:

- komunikace s lidmi
- sledování televize (seriály)
- muzikály, koncerty, hudba
- četba časopisů

Ergoterapeutické vyšetření

Informace jsem získala pozorováním klienta (při skupinových činnostech i individuální práci), z dokumentace, z rozhovorů s klientem, z rozhovorů s ostatními vedoucími a dále z rozhovoru s otcem klienta.

pADL:

Klient má problémy ve většině pADL. V sebeobsluze potřebuje klient asistenci druhé osoby.

- osobní hygiena: obličej a ruce si myje bez dopomoci, zuby si čistí sám (nutná kontrola pro řádné vyčištění), stříhání nehtů a holení sám nezvládá (bojí se), krátké vlasy si učeše sám

- koupání: pomoc při hygieně hlavně dolní poloviny těla

- oblékání: pomoc při oblékání dolní poloviny těla, již zvládne oblékání horní poloviny těla

- při sedu na vozíku si dokáže sám zout boty a ponožky

- nutná dopomoc při zapínání zipů a knoflíků

- klient rozlišuje rub/líc, přední/zadní část oděvu

- klient si dokáže sám vhodně určit typ oblečení podle počasí a také docela vkusně zkombinovat jednotlivé části oděvu

- příjem potravy:

- jí lžící, je nutné ho upozornit na správný úchop lžice

- nedodržení čistoty při jídle (špinavé triko)

- pro pití používá hrníček

- použití WC: klient ve dne plně kontinentní

- v době spánku plenován a po třech hodinách buzen na WC

- nutná plná asistence při přesunu na mísu, při stáhnutí potřebného oblečení, očištění, při úpravě oděvu a přesunu zpět na vozík; klient používá při močení bažanta – bažanta přidržuje

- přesuny: plná asistence při přesunech z vozíku a na vozík, klient zvládne stoj s oporou a maximálně 5 kroků nutných pro krátký přesun

iADL:

Žádné z iADL klient sám neprovádí, tyto činnosti za něj zajišťují rodiče.

- klient nenakupuje, nepřipravuje si jídlo, neuklízí, nevykonává domácí práce

- transport pouze autem (nevyužívá MHD)
- léky mu připravuje a podává otec či jiná osoba

Hrubá motorika:

- před operací zubů byl klient schopen chůze, žádné motorické problémy se u něj nevyskytovaly; od operace (rok 2005) paraparéza dolních končetin - užívá mechanický vozík
- klient od roku 2005 výrazně přibral na váze (až 110 kg)
- nynější stav klienta od doby po komatu je zlepšený hlavně v hrubé motorice horních končetin, klient váží 90 kg

- klient používá mechanický vozík, je schopen sám se na vozíku na krátkých vzdálenostech pohybovat, při vhodné motivaci je schopen ujet i delší vzdálenosti

(při ranní rozcvičce pravidelně objížděl okruh před budovou, byl nucen sám jezdit po budově – do jídelny, do klubovny)

- hrubá motorika horních končetin neomezena
- klient je spíše líný (stávalo se, že poprosil nějakého klienta, aby jej odvezl, kam potřeboval), bylo nutné klienta hlídat, aby opravdu samostatně trénoval
- stoj s oporou pro rychlý přesun, ujde asi 5 kroků s oporou (při přesunech však rozlišoval, kdo jej podpírá, pokud to byl muž, pak klient odmítal chodit a asistent jej musel v podstatě přesunout sám; pokud byl s asistentkou, tak zvládal 5 kroků, někdy i více)
- v domácím prostředí pohyb v interiéru na mechanickém vozíku, kdy řídí sám
- v exteriéru jej vozí rodiče
- klient se nechce zúčastňovat pohybových her s dětmi – lenost a strach ze spadnutí z vozíku trénovali jsme také házení a chytání míče
- někdy se u klienta vyskytují stereotypní pohyby hlavy (kývání dopředu a zpět)
- problémy s krční páteří, občasné bolesti krční páteře, vážnou úklony ke stranám (více k levé straně)
- polohocit a pohybovit v normě, správně lokalizuje i diskriminuje

Jemná motorika:

- PHK dominantní
- aktivní pohyb v ramenním a loketním kloubu všemi směry, akrální části oslabené
- menší svalová síla při stisku (slabší LHK)
- rozsahy pohybů částečně omezené kvůli snížené fyzické aktivitě klienta
- při spěchu nebo činnosti, kterou nechtěl dělat, se objevoval třes na HKK a PDK

- klient běžně zvládá úchop válcový, kulový, klíčový; problémy při úchopu špetkovém, při úchopu tužky a lžice
- funkční dovednost HKK: úchop tužky a psaní PHK, píše pomalu a skoro nečitelná písma; při jídle používá lžici, potřebuje asistenci při krájení
- doma jej většinou otec krmí, pítí doma brčkem
- na táboře jsme nacvičovali pítí z hrnečku, pokud se na klienta nezaměřovala pozornost, pak vypil hrnek bez problému
- modeluje, trhá papír, vystřihuje (korekce asistenta), skládá papír, práce s lepidlem, kreslení (upozornění na správný úchop tužky)
- tkaničky nezavazuje, používá spíše boty na suchý zip

Kompenzační pomůcky:

- mechanický vozík
- brýle
- v domácím prostředí: zvedák do vany, sedačka do vany (závěsná), madla u WC, protiskluzná podložka (ve vaně, před vanou)
- na táboře využívána pojízdná židle do sprchy

Senzorické potíže:

- sluch v pořádku
- korekce krátkozrakosti brýlemi (sám si nasadí a sundá)

Kognitivní funkce:

- orientován osobou, místem a časem
- zná své jméno, bydliště, věk, jména vedoucích a klientů
- uvědomuje si svůj zhoršený stav, chtěl by znovu chodit
- pro zahájení činnosti potřebuje impulz od vedoucího, vysvětlení postupu a jeho průběžné opakování
- v průběhu činnosti se dokáže plně soustředit, pozornost při činnostech je však krátkodobá (nevydrží dlouho)
- chápe příkazy, pojmenuje běžné předměty, obrázky, barvy (při kreslení žádnou barvu neupřednostňuje), části těla
- pomalejší tempo při učení se nových věcí (např. text písničky, oddílový pokřik), na druhou stranu umí z paměti hodně muzikálových písniček
- zvládá určování zvuků, hluků, rytmu (např. zopakuje rytmus tleskáním)
- nerozlišuje pravou/levou stranu

- komunikace: slovní zásoba velmi dobrá, velmi rád aktivně komunikuje
- někdy reaguje na výzvy jen je-li to v souladu s jeho záměrem
- při rozhovoru či čtení velmi pozorný, dokáže odlišit dobro a zlo v příbězích, dává najevo emoce (poslech příběhů je velmi oblíbená činnost)

Sociální interakce:

- klient je velmi komunikativní
- s vedoucími vychází velmi dobře, respektuje autority
- je nedůtklivý k ostatním klientům, pokud na něho někdo sáhne (např. pohlazení)
- rád se zapojuje do činností během tábora, např. role v divadelním představení, pěvecká soutěž, diskotéka, kresba, puzzle, barvení trička apod.
- doma je však klient v sociální izolaci, nedochází nikam do společnosti.
- citlivý na přílišný hluk (např. velmi hlasitá hudba či ostatní klienti)
- často oslovuje cizí lidi na ulici, i když slušnou formou

Ergoterapeutické vyhodnocení

Silné stránky klienta:

- motorika: hrubá motorika HKK v normě
- dobrá orientace v místě a v čase
- snaživost při činnostech
- velmi dobré vztahy s otcem, který o něj pečuje
- schopnost slušně požádat o pomoc
- komunikace bez problémů, velmi slušný při hovoru s dalšími lidmi
- praktické znalosti běžného života (písmena, čísla, hodnota peněz)
- uvědomění si možnosti zlepšení a motivace ke zlepšení (snížení hmotnosti, chůze)

Slabé stránky klienta:

- nesoběstačnost v ADL (oblékání dolní poloviny těla, koupání, WC)
- motorika: jemná motorika HKK (třes), hrubá motorika DKK (mechanický vozík)
- malá snaha o samostatnost klienta
- lenost, klient zvyklý na přílišnou péči rodičů
- pozornost na detail úkolu
- problémy s rozhodováním se
- „vychytralost“ klienta – spolupracoval pouze s vedoucími ženského pohlaví

Krátkodobé cíle terapie (doba trvání tábora):

- trénink jednotlivých položek ADL - oblékání horní poloviny těla, mytí zubů, mytí obličeje a rukou, pití z hrnečku
- trénink iADL – telefonování, nákup, úklid stolu po jídle, úklid pomůcek
- motivace klienta do častější účasti v pohybových hrách
- pomáhat klientovi navazovat přátelský kontakt s ostatními klienty

Dlouhodobé cíle terapie:

- zlepšit současný stav klienta v rámci možností – cvičení, dieta, trénink stoje, rovnováhy, ADL, chůze (s ohledem na vrozenou vadu srdce)
- snaha o co největší soběstačnost klienta
- získat více sociálních kontaktů
- motivace klienta a rodičů pro zapojení klienta do práce v nějakém sociálním centru
- navrhnout klientovi zapojení do tělocvičných aktivit či cvičení – doporučit organizaci, která by tuto službu poskytovala
- trénink úchopů (vytrhávání papíru dle obrysu, omalovánky, kreslení, stříhání apod.)
- pomoc s domácími pracemi otci (úklid stolu, utírání prachu na dosažitelných místech, zalévání květin apod.)
- změna stravy – výběr vhodného typu diety
- možnost práce na počítači
- trénink pozornosti (nejdříve malá místnost bez rušivých vlivů a s minimem podnětů a postupně stupňovat)

Plán terapie:

- v průběhu tábora:
 - o co největší možné zapojení do všech aktivit, motivace klienta pro účast na činnostech
 - o trénink pití z hrnečku a zamezení ušpinění se při jídle
 - o samostatné čištění zubů, mytí obličeje a rukou
 - o trénink úchopů (úchop lžice, tužky, špetkový úchop), vytrhávání papíru dle obrysu, omalovánky
- po návratu z tábora:
 - o probrat s rodiči klientovy možnosti, omezení jejich přílišné péče
 - o navrhnout klientovi zapojení do tělocvičných aktivit či cvičení – doporučit organizaci, která by tuto službu poskytovala

- uspořádání pomůcek pro lepší dosah – páková vodovodní baterie, umístění ručníku, mýdla a žínky na pohodlný dosah

Spolupráce s klientem v průběhu tábora:

Na tábory STP jezdí klient pravidelně po dobu pěti let, rok 2005 strávil v nemocnici. Tábor v létě roku 2007 se mu také velmi líbil, jelikož se snížila jeho váha, tak se mohl táboru opět zúčastnit. Klient v průběhu posledního roku udělal velké pokroky.

V průběhu tábora jsem byla klientova osobní asistentka. V oddíle s názvem Rančeři bylo 7 klientů (2 z nich stále na vozíku, 1 klientka na vozíku na delší vzdálenosti) a 3 vedoucí. Klienta jsem měla možnost pozorovat a s ním spolupracovat v průběhu celého tábora. Pomáhala jsem mu při hygieně, na toaletě, při oblékání, při různých aktivitách. Na začátku práce potřeboval klient vždy vysvětlit, co se bude vyrábět, postup činnosti a pak po jednotlivých krocích opakovat či lépe předvést další postup. Klient v průběhu činnosti žádal často o asistenci či pomoc. S klientem se pracovalo dobře. Rád se zúčastňoval různých her, soutěží, pokud ovšem nešlo o pohybovou aktivitu. Velmi neochotně se zúčastňoval rozcvičky a různých pohybových her. Při zadaných úkolech je třeba na klienta dohlížet, bez dohledu pasivně sedí a nepracuje. Bez velkých potíží zvládl výrobu kovbojského kostýmu (foukací fixy), soutěž Zpěv Mexičanů a Dojení krav. Problémy se vyskytly v oblastech, kdy měl klient rozeznávat od sebe podobné druhy, např. v soutěži Hledání léčivek a najdi rozdíly v soutěži Kovbojský mozek. Ostatními klienty nebyl příliš oblíbený, rád strhával pozornost okolí pouze na sebe.

Závěry a doporučení

Při asistencích klientovi v jeho aktivitách jsem měla možnost pozorovat a testovat klientovy schopnosti. S klientem byla dobrá spolupráce, k lidem se chová velmi slušně a je milý. Pro klienta, v souladu s jeho přáním, považuji za nejvhodnější další pokračování hubnutí za dohledu odborníka na výživu či lékaře. Klientovi jsem dále doporučila návštěvu fyzioterapeuta, který by mohl navrhnout postup pro zvýšení fyzické kondice, postavování, popř. chůzi. Dále bylo klientovi nabídnuto docházení do Dílen tvořivosti, kde se setkávají lidé v podobné životní situaci, aby si zde vyměnili své zkušenosti a poskytli si vzájemně podporu. V pracovní dílně si mohou nacvičit nové dovednosti. Konzultantky by klienta dále podpořily v hledání nových možností, pomohly s hledáním vhodného pracovního uplatnění. V rámci trávení volného času byly klientovi předány kontakty na organizace v blízkosti jeho bydliště, na které by se mohl obrátit. Klient se dále podle možností bude účastnit dalších táborů ve Svazu tělesně postižených a dalších akcí organizovaných touto organizací.

6. Diskuze

„Za sto let nebude záležet na tom, jaké jsem měl bankovní konto, v jakém jsem žil domě nebo jaké jsem řídil auto. Pokud však jsem byl důležitý pro život nějakého dítěte, může to změnit celý svět.“ (neznámý autor) (Canfield, 1995)

Oblast ergoterapie na táborech pro děti a mládež se zdravotním postižením je tématem rozsáhlým, při realizaci je člověk až překvapen, s kolika problémy, překážkami, ale také vstřícností a nadšením klientů a kolegů se setká.

Organizace a vedení táborů pro děti a mládež se zdravotním postižením je velmi náročné a někdy i vyčerpávající. Je zapotřebí velkého osobního zaujetí a nasazení. V průběhu tábora se také otevírá možnost poznat hranice svých psychických a fyzických sil, co se týče klientů i jednotlivých vedoucích. Člověk musí být připraven na náročné situace a měl by umět předcházet komplikacím a problémům ať už ohledně programu tábora tak i ve vztazích mezi klienty a s ostatními vedoucími. Velmi důležité je hned počáteční „zdravé“ nastavení hranic mezi klienty a vedoucími, což je základní předpoklad pro hladký průběh společně strávených dnů.

Ergoterapie by v ideálním případě mohla být pro klienty zajištěna tak, že by byl přítomen ergoterapeut s povinnostmi a časem pouze pro ergoterapeutické intervence u vhodných klientů. Toto je zatím u převážné většiny, ne-li u všech organizací nemožné hlavně z finančních důvodů. Proto pokud se koná tábor pro děti s postižením, pak jeden nebo více osob z vedoucích bývá vzděláním ergoterapeut, který se podílí rovným dílem na plánování, přípravě, organizaci tábora s ostatními vedoucími a zároveň je osobním asistentem některého klienta či více klientů. Tento aspekt je však také pro ergoterapii velmi přínosný. Jak jinak než v běžných činnostech a hrách lze klienta „vhodně“ pozorovat, identifikovat jeho problémové vlastnosti, určit schopnosti a omezení klienta. Je vhodné pro ergoterapii vyčlenit část dne pro vhodné klienty a zde se zaměřit již individuálně na daného klienta, provést vstupní vyšetření, zhodnotit popřípadě, zda-li je ergoterapeutická intervence potřebná, a určit si krátkodobé cíle terapie. Pokusila jsem se navrhnout přehledný a strukturovaný formulář pro vstupní vyšetření dítěte. Je velmi složité zhotovit formulář pro dětské klienty bez omezení na určitou věkovou skupinu, navíc s časovým omezením délky terapie. Ergoterapeut si sám vybere vhodné položky, které lze hodnotit u klienta daného věku a také dle postižení klienta. Vyšetření je zakončeno formulováním silných a slabých stránek klienta a současně definováním cílů terapie a prostředků dosažení. Na závěr je vhodné poznamenat výsledky a návod na plnění dlouhodobějších cílů, popřípadě kontakty na organizace, a tento soupis předat rodičům klientů.

Pro všechny vedoucí je potřeba mít znalosti o jednotlivých postiženích a jejich projevech. Měli bychom být také schopni objektivně pozorovat chování a užívat vhodných přístupů psychologických, pedagogických i terapeutických.

Prostor pro diskuzi se otevírá již při obsazování kapacity klienty. Je-li vhodnější tábor pro klienty s určitým věkovým rozmezím, nebo tábor, kde věk nehraje roli, nebo jsou-li přítomni klienti s podobným postižením nebo klienti s různými variantami a kombinacemi postižení. Lze říci, že každé toto možné zaměření výběru klientů má svá pro i proti. Také bereme v úvahu, že např. u klientů s postižením v mentální oblasti není věk přímo určující. Nevýhodou u táborů pro děti s kombinovaným postižením je nemožnost vymyslet program tak, aby byl zábavný a zajímavý pro všechny klienty současně. Při každé aktivitě se najdou vždy klienti, které prováděná aktivita nudí, nebo klienti, kteří na danou aktivitu nestačí. Pokud by se však aktivita přizpůsobila klientům s nejkomplicovanějším postižením v dané oblasti, pak by pro ostatní neměla přínos. Ke stejnému srovnání došla i Petra Votrubová (2005) ve své bakalářské práci. Tyto problémy v naplánování programu jsou však běžné i u „zdravých“ dětí. Chtěla bych zde však vyzvednout jednu velkou výhodu, která dle mého názoru předčí možné komplikace s rozvržením aktivit. Při úkolech, činnostech a hrách si v naprosté většině klienti vzájemně pomáhají, učí se spolupráci a sociálním interakcím, které jim mohou v dalším životě být prospěšné.

Jako další téma pro napsání práce s touto problematikou bych doporučila se zaměřit na porovnání táborů organizovaných jinými institucemi, popřípadě tábory, kde by současně působil ergoterapeut a fyzioterapeut.

7. Závěr a doporučení

Letní tábory jsou v naší republice běžnou a pro některé neodmyslitelnou částí prázdnin, a to nejen dětí zdravých, ale i dětí se zdravotním postižením. Tábory s mnohými zaměřením pro děti a mládež s postižením mají v České republice, ale i v dalších evropských zemích, bohatou tradici a mnohé z nich i vysokou úroveň. Náplň táborů je velmi blízká většině aspektů ergoterapie, proto se zde nabízí možnost prvky ergoterapie využít právě na pobytech dětí a mládeže s postižením k jejich prospěchu. Naskytá se tu nepřeborné množství her a různých dalších aktivit, ve kterých se klienti mohou realizovat, zlepšit, procvičit, něco nového se naučit, zkrátka přestat být pasivními.

Pobyt na táborech byl pro mě velmi přínosný. Seznámila jsem se s mnoha klienty a také prací a přístupy ostatních vedoucích (zaměstnanci STP, studenti speciální pedagogiky, výtvarných oborů). Po celou dobu jsem stále zjišťovala schopnosti klientů, ale také jejich omezení v činnostech. Mohla jsem se také dozvědět diagnózy klientů (většinou DMO, Downův syndrom). Naučila jsem se různé výtvarné techniky, nové hry apod. Podílela jsem se na plánování a provádění aktivit celých táborových pobytů.

Práce s klienty probíhala po většinu dne skupinově, během pobytu se však uplatnila u každého klienta také práce individuální a také možnost ergoterapeutické intervence u některých klientů. Skupina klientů každého oddílu byla velmi nesourodá, proto naplánování programu tak, aby vyhovoval všem klientům bylo obtížné. Přístup všech vedoucích ke klientům byl laskavý, ale přísný.

Většina klientů byla soběstačná, při tréninku by se u většiny z nich stupeň nezávislosti mohl ještě zvýšit. Zde se vyskytla právě nejširší oblast možného uplatnění ergoterapeuta na táborech pro děti a mládež se zdravotním postižením.

Bakalářská práce by měla sloužit jako inspirace dalším studentům, kteří se chtějí táborů účastnit, vedoucím, ergoterapeutům a organizátorům táborů. Práce nastiňuje možné řešení programu, obsahuje hlavně v praktické části rady a návody na řešení některých problémů, které mohou nastat. Při zpracovávání jsem navázala na diplomovou práci Petry Votrubové (2005) a zabývala se dalšími možnostmi práce s postiženými dětmi na táborech.

V teoretické části je rozpracován volný čas osob s postižením, možnosti využití volného času pro ergoterapii, přínosem a úskalími etapové hry pro účastníky táborů, jak pro děti, tak pro vedoucí, co to znamená pro organizaci programu.

Hlavním cílem bylo navržení programu pro čtrnáctidenní pobyt dětí a mládeže s postižením na táboře se zaměřením i na osoby s kombinovaným postižením. Návrh obsahuje rámcový program, etapovou hru (ta je také zpracována v teoretické části práce,

v praktické části lze nalézt konkrétní návrh etapové hry) a jednotlivé činnosti, které by se samozřejmě daly dále upravit dle možností klientů a prostředí.

Při realizaci jednoho z turnusů se objevila otázka, co vlastně rodiče očekávají od pobytu dětí na táborech. V této oblasti jsem zrealizovala dotazníkové šetření, při kterém jsem se obrátila na rodiče dětí, které byly přihlášeny na tábor. Výsledky jsem uvedla v kapitole č. 5.2.2. Na turnusech jsem měla příležitost se věnovat klientům, kteří se dříve s ergoterapií nikdy nesetkali. Těchto klientů byla naprostá převaha, přitom ergoterapie by většině těchto klientů mohla být přínosná a mohla by jim otevřít některé cesty pro získání větší soběstačnosti a nezávislosti na blízkých osobách. Po ukončení tábora jsem navázala kontakt s rodiči klientů, kteří měli zájem o ergoterapii a předala jsem jim informace o chování dítěte, jeho zlepšení, jeho problémech, uvedla jsem aktivity vhodné pro klienta, možnou úpravu kompenzačních pomůcek (hlavně vozíků), doporučení organizací.

V průběhu táborů jsem jako osobní asistent měla možnost se věnovat některému dítěti a na jednom příkladě jsem v kazuistice rozebrala vhodnost zvoleného programu. V příloze je uvedena fotografická dokumentace, je také možné poskytnout pro zájemce videozáznam, který byl na každém turnusu pořizován. Dále jsem pro vedoucí připravila přehled ověřených her a také přehled literatury, která by mohla být zdrojem inspirace pro plánování etapových her a jednotlivých aktivit, jelikož v současné době je na trhu mnoho takto zaměřených publikací, ale ne všechny se dají použít pro potřeby tábora dětí a mládeže se zdravotním postižením.

8. Seznam literatury a pramenů

8.1 Literatura

Aktivita volného času pro osoby s těžkým a kombinovaným postižením. 1. vyd. Praha, Modrý klíč

Canadian Association of Occupational Therapists: Occupational therapy guidelines for client-centred practice. CAOT Publications ACE, Toronto, 1991.

Canfield, J., Wells, H.C.: Hry pro zlepšení motivace a sebepojetí žáků. 1.vyd. Praha, Portál 1995. 197 s.

Creek, J.: Occupational therapy and mental health. 2nd ed. New York, Churchill Livingstone 1997. 545 s.

Creek, J.: Occupational therapy: new perspectives. 1st ed. London, Whurr Publishers 1998. 162 p.

Foglová, M. Táborové etapové hry. 1. vyd. Praha, Portál 2006. 216 s.

Furmaníková, L.: Mentální postižení a tvořivost. Speciální pedagogika, roč. 16, 2006, č. 2., s. 89 - 96

Gavora, P.: Úvod do pedagogického výzkumu. 1. vyd. Brno, Paido 2000. 207 s.

Hadraba, V.: Vodní turistika zdravotně postižených dětí. In: Sport a rekreační aktivity zdravotně postižených dětí. Red. J. Machek. Praha, Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí v ČR 1994, s. 70 – 76.

Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha, Portál 2004. 174 s.

Hoppe, H., Hoppe, S.: Sociálně psychologické hry pro dospívající. 1. vyd. Praha, Portál 2001. 197 s.

Chauvelová, D., Michelová, V.: Náměty pro stolní hry dětí. Praha, 1. vyd. Portál 1999. 120 s.

Janda, V., Kraus, J.: Neurologie pro rehabilitační pracovníky. 1. vyd. Praha, Avicenum 1987

Jankovský, J.: Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením. 2. vyd. Praha, Triton 2006. 173 s.

Karášková, V.: Pobyt v letní přírodě s mentálně postiženými dětmi. 2. vyd. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2004. 59 s.

Klusoňová, E., Špičková J.: Ergoterapie I. 2.vyd. Avicenum, Praha 1990. 188 s.

- Krajský úřad Plzeňského kraje: Přírodou v přírodě. 1. vyd. Krajský úřad Plzeňského kraje a ZO ČSOP Spálené Poříčí 2007.
- Kraus, J. a kol.: Dětská mozková obrna. 1.vyd. Grada, Praha 2005. 348 s.
- Lebeer, J.: Programy pro rozvoj myšlení dětí s odchylkami vývoje. 1. vyd. Praha, Portál 2006. 262 s.
- Machek, J. a kol.: Tábory pro tělesně postiženou mládež v adolescentním věku. 1. vyd. Praha, Svaz tělesně postižených 1993.
- Matochová, 22.3.2007, přednáška Volnočasové aktivity u specifických skupin klientů
- Patton, J.: The Arc - The Education of Students with Mental Retardation: Preparation for Life in the Community. 1st ed. The Arc of the United States 1989.
- Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B.: Pedagogika volného času. 3.vyd. Praha, Portál 2002. 231 s.
- Pfeiffer, J. a kol.: Dítě se zdravotním postižením. 1. vyd. Praha, MŠMT ČR 1999.
- Pfeiffer, J.: Ergoterapie. 1. vyd. Praha, Rehalb o.p.s 2001.
- Švarcová, I.: Komplexní systém vzdělávání dětí, mládeže a dospělých s těžším mentálním postižením. 2. vyd. Praha, Septima 1995. 64 s.
- Švarcová, I.: Příprava mládeže s těžším mentálním postižením na trhu práce. 1. vyd. Praha, Tech – Market 1996. 89 s.
- Tetour, V., Machatý, B., Kráčmera, J.: Dobrodružné prázdniny. 1. vyd. Praha, Mladá fronta 1989. 134 s.
- Turner, A., Foster, M.A., Johnson, S.E.: Occupational therapy and physical dysfunction: principles, skills and practice. 5th ed. Edinburgh, Churchill Livingstone 2002. 666 p.
- Votava, J. a kol.: Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením. 1. vyd. Praha, Karolinum 2003.
- Votava, J. a kol.: Základy rehabilitace. 1. vyd. Praha, Karolinum 1997. 139 s.
- Votrubová, P.: Náplň ergoterapie na letních táborech pro postižené děti a mládež. Diplomová práce. Praha, KRL 2005. 44 s.

8.2 Prameny

Accessibility and compensation of zouny people with disabilities. [cit.2007-11-11].
Dostupné na www: <<http://www.dsiungdom.dk/side.asp?menu=8>>

Bezpečnostní pravidla činností s dětmi a mládeží. [cit.2008-10-15]. Dostupné na [www: <www.smop.cz>](http://www.smop.cz)

Gunter, F. Houston honored as most accessible city for people with disabilities. [cit.2008-05-08]. Dostupné na [www: <http://houston.bizjournals.com/houston>](http://houston.bizjournals.com/houston)

Human Rights are Human Only if They Rever to Everyone. [cit.2008-09-19]. Dostupné na [www: <http://www.independentliving.org/docs7/grunewald2003.html>](http://www.independentliving.org/docs7/grunewald2003.html)

Integrace zájmová. [cit.2008-05-08]. Dostupné na [www: <www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1353>](http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1353)

Lečbych, M. Od samostatnosti k samotě. [cit.2008-1-2]. Dostupné na [www: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1281>](http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1281)

Vládní výbor pro zdravotně postižené občany. Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009. [cit.2007-05-02]. Dostupné na [www: <www.nrzp.cz/userfiles/file/nppi2007.pdf>](http://www.nrzp.cz/userfiles/file/nppi2007.pdf)

Volný čas a prevence u dětí a mládeže. [cit.2008-10-15]. Dostupné na [www: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf>](http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/olnycas.pdf)

9. Přílohy

9.1 Léto s kovbojem – motivační dopis, šifry

Text úvodního dopisu:

Drazí kovbojové, nedostižní pistolníci, ukrutní desperáti západu, chovatelé dobytka, šerifové a jiná podivná cháska, chci Vám vyprávěti příšerný příběh, ve vší skromnosti, o svém životě. Mé ctěné jméno zní Bill Wodprejskniwocad' a na Divoký západ jsem přišel ve věku pouhopouhých 13 let, abych si zde tvrdou prací vydělal nějaký ten dolar. Potřeboval jsem totiž veliký majetek, abych si mohl vzít drahou Tlustou Mary. Těžce a tvrdě jsem pracoval a lopotil se dnem i nocí. Pracoval jsem jako honák dobytka, námezdní pistolník, ba i jednu či dvě banky jsem vyloupil. A vskutku jsem časem nashromáždil značné jmění. Avšak Tlusté Mary se to stále zdálo málo. Řekla mi, že si mě vezme pouze v případě, že jí přinesu Zlaté vejce. Jako každý i já jsem znal pověst o Zlatém vejci, která se traduje z generace na generaci. A v jejíž pravost již nikdo nevěřil. Já se však přesto, zmámen láskou, vydal do nitra Stříbrných hor k pramenu řeky, kterou Indiáni nazývají Ha-ta-titla. Nalezl jsem zde šamana kmene Navahů, který byl již 278 let stár. Tři měsíce a tři dny jsem pobýval a musel splnit mnoho zkoušek a překonat mnoho překážek, než mi Vejce vydal. Když jsem se však tryskem vracel zpět ke své Tlusté Mary, již zdáli jsem slyšel zvuk svatebních zvonů. A po příjezdu do města se mé nejhorší podezření potvrdilo. Má drahá nebožka Tlustá Mary si brala Hubeňoura Jima z lokálu odnaproti. Zahořel jsem prudkým hněvem a v návalu vzteku sáhl po svých proklatě hluboko zavěšených koltech. V tu chvíli jsem zdáli zaslechl škodolibý smích. To byla poslední zkouška vychytralého šamana. Ozvalo se 16 ran. Nehodný Jim a i má milovaná Mary se sesunuli k zemi. Zastřelil jsem je. Napůl šílený a s bezbřehou bolestí jsem se vydal na cest, abych unikl své vině. A mimoto jsem se svým činem stal mezinárodně hledaným zločincem, ne nějž byla vypsána odměna 10 000 dolarů v 36 státech.

Prchal jsem mnoha zeměmi a zažil všelijaká dobrodružství. Ba dostal jsem se až za velikou louži. A právě zde ve vaší zemi jsem ukryl své Zlaté vejce, neboť mě již příliš tížilo.

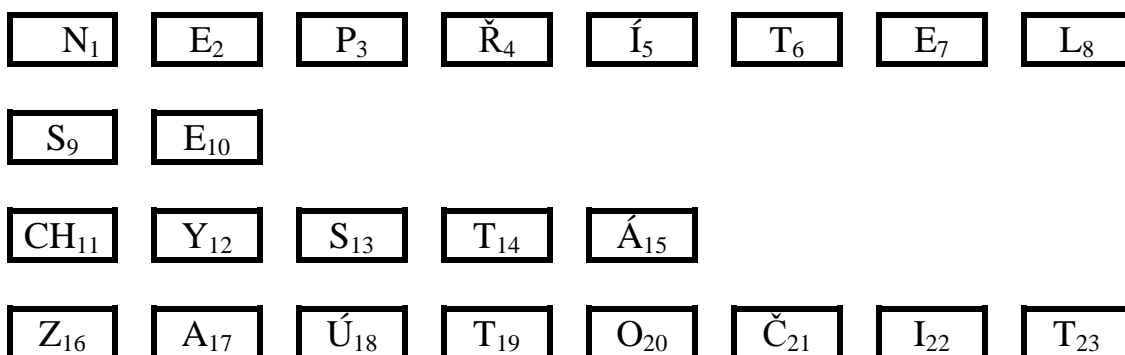
Poté jsem se, všemi útrapami změněn k nepoznání, mohl vrátit zpět do vlasti. Opět jsem začal těžce dřít a lopotit se a občas i loupit. A nyní jsem nechutně bohatý a mám opět v plánu se oženit. Neboť jsem konečně na sklonku svého života, ve svých 105 letech, našel ženu, s níž chci spojit svůj osud. Je jí nade vše krásná a dobrá Kalamity Jane. A jako svatební dar chci své drahé Jane věnovat Zlaté vejce. Proto vás tímto prosím, stateční mužové a ženy, abyste podle mých instrukcí Vejce našli a pro mě uschovali. Nebojte se však, vaše odměna bude značná. Své instrukce vám však musím posílat po částech a v hádankách, neboť se obávám,

aby nepadly do nepovolaných rukou. Ta z vašich skupin, která Vejce najde, dostane svou odměnu.

Hodně zdaru moji draží vám přeje váš odporně bohatý Bill Wodprejskniwocad'.

1. šifra:

V označené obálce pro oddíl je rozstříhána zpráva na písmenka, podle čísel je nutné ji složit do správného pořadí. Za vyluštěnou šifru dostane oddíl na následujícím nástupu část mapy k Zlatému vejci.

2. šifra:

Úkolem je vyluštít čtyř slovné heslo (nápověda: to co kovbojové kradli nejčastěji)

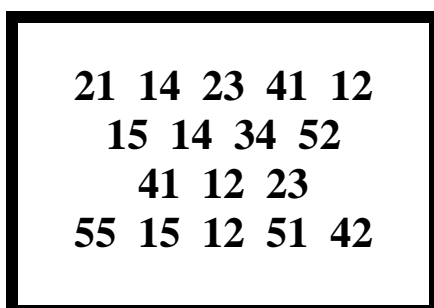
Kovbojové najděte heslo!!!!

1. neznáme háčky, čárky a CH

2. $X = Y$

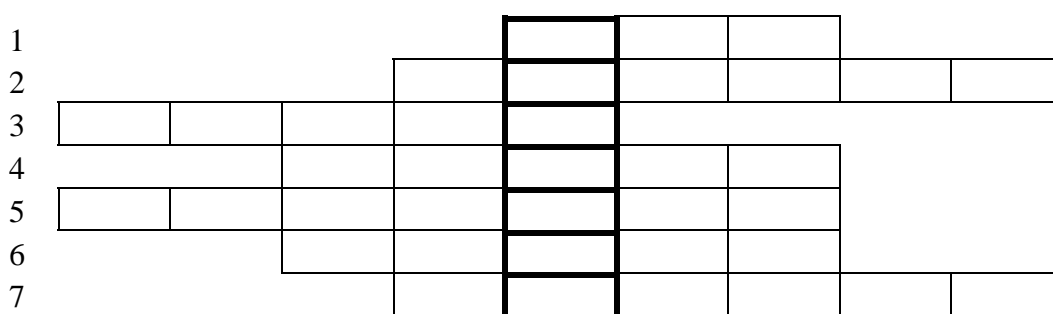
3. známe abecedu

4. známe tyto čísla:

	1	2	3	4	5
1	P	A	V	E	L
2					
3					
4					
5					

Úkolem oddílu je vyluštit tajenku křížovky (malá nápověda: šátek, který si kovbojové vážali na krk), za správnou tajenku dostane oddíl poslední část mapy)

1. pomůcka pro práci s dobytkem
2. časté jídlo kovbojů
3. zvíře lovené Indiány
4. jezdecká soutěž (chytání do lasa)
5. malý divoký kůň
6. kovboj, který vodí dobytek na trh
7. rostlina s ostny

1. šifra: poskládání písmen do správného pořadí – Nepřítel se chystá zaútočit
2. šifra: doplnění zbývajících písmen abecedy do tabulky, vybírání písmen podle čísel – první číslo značí řádek, druhé číslo sloupec...např. 21 bude znamenat písmeno B

	1	2	3	4	5
1	P	A	V	E	L
2	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>F</i>	<i>G</i>
3	<i>H</i>	<i>I</i>	<i>J</i>	<i>K</i>	<i>M</i>
4	<i>N</i>	<i>O</i>	<u><i>Q</i></u>	<i>R</i>	<i>S</i>
5	<i>T</i>	<i>U</i>	<i>W</i>	<i>X = Y</i>	<i>Z</i>

3. šifra:

1				B	I	Č			
2			F	A	Z	O	L	E	
3	B	I	Z	O	N				
4			R	O	D	E	O		
5	M	U	S	T	A	N	G		
6			H	O	N	Á	K		
7				K	A	K	T	U	S

9.2 Doplnkové hry

Na následujících stranách jsou uvedeny hry vhodné především pro vyplnění volného času na pobytech dětí a mládeže s postižením. Hry byly připraveny a ověřeny na různých táborových turnusech. Je možné jich využít pro vyplnění vzniklého času např. čekání při přípravě části etapové hry nebo při náhlé změně počasí apod. U her konajících se pouze ve venkovním prostředí je poznámka o místě u názvu hry v závorce.

Každá hra lze dle možností klienta a prostředí adaptovat, popřípadě lze stupňovat požadavky na jednotlivé komponenty nutné pro danou aktivitu. Popis hry je stručný, hry jsou seřazeny podle abecedního pořadí ve dvou skupinách. Rozdělení do dvou skupin je pouze orientační, i v hrách zaměřených na rozvoj motoriky se uplatňují některé psychosociální komponenty. Jsou také přiloženy tabulky obsahující přehled komponent činností jednotlivých her využitelných i při ergoterapeutické intervenci u klienta.

9.2.1 Hry pro rozvoj percepce a motoriky

Bar

Podle chuti klienti poznávají, z jakého druhu je získána ovocná šťáva, popřípadě jaké kousky ovoce ochutnali. Možné použít různé druhy džusů, různé druhy spíše tuzemského ovoce. Pro každého klienta je nutné použít jiný kelímek či skleničku.

Beruška podle kostky

Úkolem je nakreslit berušku dle zadání určeného kostkou (hra pro více než 3 klienty). Hráči kreslí berušku postupně podle toho, jaké číslo jim padne na kostce (1- tělo, 2 – oko, 3 krovka, 4 – tečka na krovce, 5 – tykadlo, 6 – noha). Mohou kreslit pouze tak, aby na sebe části navazovaly, teda krovky mohou přidat až když mají tělo, tečky patří až na krovky (na 1 krovce mohou být 3 nebo 4 tečky, tykadla a oči na hlavě, nohy na těle). Tedy všichni

začínají až po čísle 1, čísla 2, 3, 5 musí padnout dvakrát, číslo 4 sedmkrát a číslo 6 šestkrát. Hra se může obměnit pro kterýkoliv běžný objekt (dům, pes, pokoj apod.) a trénovat tak také části jiných předmětů.

Cestování (hra v exteriéru)

Při cestování projíždíte různými zeměmi a městy. Když se vrátíte domů, každý se vás zeptá, kde jste byli, co jste navštívili, a proto je nutné si důležité věci zapamatovat. Klienti mají projít předem vyznačený úsek (asi 100m). Na tomto úseku jsou kartičky s napsanými názvy deseti měst umístěny tak, že je vidět od jedné kartičky ke druhé. Na konci úseku klienti vyjmenují či napíší všechna města, která si zapamatovali. Je možné upravit délku trati a počet kartiček.

Cukr, káva, limonáda (hra v exteriéru)

Před začátkem hry vylosujeme klienta, který bude hlavním hráčem. Proti němu se ve vzdálenosti asi 50 metrů postaví ostatní hráči (v počtu až 15). Hlavní hráč se otočí zády k hráčům a zřetelně nahlas odříkává větu: „Cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum.“ Hráči se po dobu odříkávání posunují např. během nebo skákáním k hráči hlavnímu. Po otočení se hlavního hráče se musí všichni přestat pohybovat. Kdo se pohne, toho hlavní hráč posílá zpět na startovní čáru. Cílem je dotknout se co nejdříve hlavního hráče a pak jej vystřídat. Je možné upravit délku trati, pro vozíčkáře určit např. pohyby horních končetin a pohyb vozíku za účasti asistenta, lze zkrátit i říkanku.

Čichavci

Klienti pouze čichem poznávají 10 aromatických látek (různé druhy koření, káva, tabák, čerstvé piliny). Je důležité dobře zakrýt oči, neumožňovat ochutnávání látek a jejich úchop.

Hra na sochy

Cílem hry je nastavování jednotlivců nebo dvojic do různých tvarů tak, aby připomínali sochy. Hra lze různě obměňovat, klient slovně popisuje, jak se mají ostatní postavit nebo je sám umisťuje. Hra je kontaktní, nemusí být pro všechny příjemná, naopak některé klienty je nutné usměrnit.

Kde je kámen?

Klienti s asistencí nakreslí křídou na podlahu nebo na papír velkého formátu obrazec – čtyři soustředné kruhy, uprostřed leží kámen. Klient A předpaží ruce, klient B hádá, ve které ruce drží klient A malý kamínek. Pokud zvolí správně, posune se kámen na obrazci ze středu jeden kruh dál směrem k B. Pokud neuhodne, pokračuje ve hře klient A. Vyhraje ten, kdo první dostane kámen za kruhy na své straně.

Koňské dostihy

Skupina klientů sedí v kruhu, napodobují se zvuky a nálada při koňských dostizích. Začíná se tak, že všichni si bouchají do stehů a vykřikují: „tarab, tarab, tarab“. K tomu vedoucí vykřikuje změny: „zatačka vlevo“ – všichni se nahnou doleva, „zatačka vpravo“ – všichni se nahnou doprava, „překážka“ – všichni naznačují zdviženými rukama skok, „dvojitá (trojitá) překážka“, „tribuna s diváky“ – jásání, „zmatek mezi koňmi“ – všichni odfrkují, „vodní příkop“ – všichni brnkají prstem o rty, „ztracená podkova“ – všichni udělají na pusku „klong“. Je možné upravovat povely, hra vhodná pro odstranění verbálního a motorického neklidu a také pro nácvik pojmů pravá a levá strana.

Kufr (podle TV hry)

Klient A ukáže napsané slovo klientovi B. Klient B se snaží slovo buď slovně nebo pantomimicky vyjádřit tak, aby je jiný klient nebo skupina uhádl. Soutěžní dvojice mají stejný čas, hodnotí se množství uhodnutých slov. Příklady slov: auto, banán, brýle, čáp, deštník, dům, had, hřeben, hůl, jablko, kartáček, kočka, kolo, komár, kráva, kříž, květina, míč, nůžky, obraz, okno, opice, peřina, pes, polštář, prsten, rak, ryba, slon, srdce, střecha, šnek, televize, tužka, zajíc, žába.

Lidský preclík

Klient je poslán za dveře, ostatní spojí ruce v kruhu. Potom, aniž přeruší spojení rukou, se klienti propletou tak, že se podlézají, přelézají, zamotávají atd. Když je „preclík“ hotový, klient se zavolá a pokouší se slovními pokyny získat zpět rozmotaný kruh.

Nejkopřiva (hra v exteriéru)

Hra je vhodná pro zpestření vycházky. Klienti hledají po trase kopřivy. Odměnu získá objevitel kopřivy největší, kterou však musí utrhnout a přinést.

Obušku z pytle ven

Skupina sedí v kruhu, klienti otočení čelem k sobě, schouleni, aby neviděli chodícího klienta. Vybraný klient obchází kruh a obuškem či pruhem látky se dotkne jednoho z klientů. Ten musí klienta chytit a vezme si pak místo něj obušek. Nutná asistence u vozíčkářů, vozíčkář však dává povely či znamení asistentovi.

Orchestr

Klienti si zhotoví jednoduchý doprovodný hudební nástroj a společně vytvoří orchestr (bubínky, chrastítka, hřebeny, tyčky apod.).

Polárnici

Klienti oblékají jednoho člena oddílu v časovém limitu, vyhrává oddíl s nejvíce oblečeným polárníkem. Vhodná hra pro trénink důležité oblasti pADL.

Předměty na provázku

Klienti postupně procházejí se zavázanýma očima a drží se provazu, na kterém je navázáno několik běžně používaných předmětů (asistence osoby). Účastník poznává předměty, vedoucí zaznamenává počet správně určených předmětů. Příklady předmětů: hřeben, kartáček, lžíce, sáček s čajem apod. Je vhodné umisťovat předměty pod šátek, který asistent odkryje až při přiblížení soutěžícího a zase při odchodu zakryje, jinak nebezpečí shlédnutí ostatními soutěžícími. Důležité je nechat dítěti čas na soustředění, může se spojit i s tréninkem paměti (otázky typu: Jaký měl předmět tvar? Na co se používá? Z jakého materiálu je vyroben?)

Přírodní pexeso (hra v exteriéru)

Vedoucí připraví ve vymezeném prostoru lesa či louky pexeso lesních zvířat či rostlin a ukryjí ho tak, aby vždy byla vidět pouze část obrázku s číslem. Oddíly si z druhé části pexesa vyberou jeden obrázek a vydají se hledat jeho identickou část. Když jej najdou, vrátí se zástupce na základnu a losuje další obrázek pro hledání. Vítězí oddíl s největším počtem zkompletovaných dvojic. Vhodná hra i pro trénink prostorové orientace a paměti.

Psaní na záda

Klienti mohou hrát ve dvojici nebo jako štafeta klientů. Klienti určují napsané obrazy na jejich záda.

Puzzliáda

Soutěž zaměřená na trénink jemné motoriky, skládání puzzle na čas mezi jednotlivci nebo oddíly. Hru lze adaptovat hlavně počtem dílků puzzle.

Střelecký den (hra v exteriéru)

Klienti se zúčastní střeleckého dne a při srážení plechovek, v hodu šipkami, srážením kuželek, špalíků a trefováním do kruhu či v hodu do dálky mohou trénovat hrubou i jemnou motoriku.

Tajemný sáček

Klient sahá do sáčku a pouze hmatem poznává běžné předměty.

Trezor (hra v exteriéru)

Pro hru je nutné sehnat co nejvíce klíčů a uzamykatelnou skříňku; jeden z klíčů zámek odemkne. Skříňku umístíme v prostoru a zabezpečíme proti odnesení. Na větvičky nebo na kmeny zavěšíme jednotlivé klíče tak, aby jich neviselo příliš pohromadě. Úkolem klientů je najít v lese správný klíč od trezoru. Klíč hledají všichni najednou. Klíč, který se nehodí, klient opět odnese a zavěsí na původní místo.

Víčka

Vedoucí připraví tácky a víčka od PET lahví čtyř barev. Soutěží vždy jeden klient z každého družstva. Klient má za úkol neuspořádaně rozmístěná víčka přemístit podle barev do rohů tácu. Klienti získávají body pro svůj oddíl. Ostatní povzbuzují.

Všechno lítá, co má peří (nebo Má to chlupy?)

Skupina klientů sedí v kruhu, vedoucí nebo jeden z klientů říká říkadlo: “Všechno lítá co má peří“ a doplní např. kachna letí...Ostatní klienti musí odpovídat, zda opravdu létá pohybem horních končetin nahoru nebo výkřikem: „Neletí“. Kdo odpoví špatně, vypadává ze hry.

Zvuky

Klienti poznávají zvuky předmětů nebo osoby podle hlasu. Naplnění krabiček různými materiály (čočka, písek, šroubky, sůl apod.) – podle zvuku klienti určují různé druhy chrastění (vyloučení zraku nebo vybrat z předložených materiálů).

Tab. č. 3: Hry pro rozvoj percepce a motoriky

senzomotorické komponenty činnosti	stereognozie	visuální percepce	sluchová percepce	chuťová percepce	čichová percepce	výdrž	síla	tělesné schéma	praxie	hrubá motorika	jemná motorika
Bar				✓							
Beruška		✓									✓
Cestování		✓								✓	✓
Cukr,káva,...		✓	✓			✓		✓		✓	
Čichavci					✓						
Hra na sochy						✓		✓		✓	
Kde je kámen?		✓				✓				✓	✓
Koňské dostihy	✓	✓	✓			✓				✓	✓
Kufr		✓				✓		✓	✓	✓	✓
Lidský preclík		✓				✓	✓	✓		✓	✓
Nejkopřiva		✓				✓				✓	✓
Obušku...										✓	
Orchestr			✓				✓	✓	✓	✓	✓
Polárníci		✓						✓	✓	✓	✓
Předměty...	✓		✓		✓			✓		✓	✓
Přírodní pexeso		✓				✓					✓
Psaní na záda	✓							✓			✓
Puzzliáda		✓							✓		✓
Střelecký den		✓						✓	✓	✓	✓
Tajemný sáček	✓										✓
Trezor		✓				✓			✓	✓	✓
Víčka		✓							✓		✓
Všechno lítá,...						✓				✓	✓
Zvuky			✓								

9.2.2 Hry pro rozvoj kognice a psychosociálních složek

Ach, ta paměť

Každý klient řekne křestní jméno, na stejné písmeno řekne rostlinu a jídlo, následující klienti v kruhu opakují vše po předcházejících. Je vhodné maximálně pro 10 klientů.

Co nepatří do lesa (hra v exteriéru)

Klienti hledají v lese to, co tam nepatří. U cíle klienti vyjmenují všechny předměty, které objevili. Je možné hrát jednotlivě či po skupinách.

Co se změnilo?

Na známých předmětech nebo ostatních klientech, které si klient nejprve dobře prohlédl, provedeme změnu tak, aby ji klient neviděl. Po opětovném prohlédnutí má dítě určit změnu.

Hledání rodiny

Připraveny jsou kartičky s příjmeními rodin, tolik karet, kolik je hráčů. Pro každou rodinu dále připraveny kartičky: otec, matka, dítě a pes. Každý klient si vybere kartičku a svolávají se jednotliví členové rodiny. Každá úplná rodina se posadí následovně: otec si sedne na židli, matka si sedne otcí na klín, dítě si sedne na klín matce a pes si lehne k nohám. Když všichni ukončili hledání rodin, smějí ještě psi obejít se štěkotem čestné kolo, než se usadí k nohám svých pánů. Vhodné pro uklidnění skupin dětí, pro vozíčkáře nutná adaptace polohy.

Koláž „Já“

Klient vyrobí koláž z různých materiálů, námětem je klient sám. Klient se nepodepisuje a neprozrazuje svůj výtvar, pak skupina hádá, koho daný výkres popisuje. Podobně lze použít například erb či osobní vložka.

Krok vpřed (hra na seznámení)

Klienti jsou rozmístěni v půlkruhu a na otázku vedoucího vystoupí vždy ti, jichž se otázka (charakteristika) týká. Pak se vrátí na své místo a následuje otázka další. Hráči vidí, kdo má jaké zájmy, zkušenosti apod. Vedoucí s otázkami může doplňovat vhodné informace ke klientům, kterých se daná charakteristika týká. Klienti se pak mohou prostřídat při kladení otázek. Vedoucí tak mohou předběžně zjistit, jaké zájmy klienti nejčastěji mají, kdo je v něčem výjimečný apod. Příklady otázek: Kdo chodí do školy? Kdo má rád přírodu? Kdo hraje fotbal? Kdo má rád horory? Kdo rád fotografuje? Kdo rád pomáhá při vaření? Kdo hraje na hudební nástroj? Kdo má nějakou přezdívku? Kdo udělal nějaký dobrý skutek?

Moje vzory

Klienti si připraví nákres hory, výstřižky s obrázky a fotkami „idolů“, úkolem je nalepit, nakreslit nebo napsat na místa hory vlastní vzory (každý si rozhodne, které své vzory vidí na špičce hory, které níže). Klienti pak povídají, jaké jsou silné stránky zvolené osoby, něco o ní vyprávějí ze života apod.

Na písmenka

Vylosujeme písmeno a oblast (město, živočich, rostlina, předmět) a klienti vykřikují návrhy (kdo první, získává body).

Nesmysly

Na obrázcích se vyskytují chyby (např. rukavice má šest prstů, automobil má výfuk v přední části), klient má všechny chyby najít a překreslit správně.

Neznámé věci

Klient zkouší poznat přímo neznámé předměty nebo předměty z fotografií a jejich funkce. Hra umožňuje rozvíjet fantazii klientů.

Pořádek musí být - šachovnice

Není těžké počítat předměty, horší je zapamatovat si v krátké chvíli, kde ležely. Klient sleduje dvacet sekund šachovnici, kde je rozmístěno pět běžných malých předmětů. Potom jde ke své šachovnici a označí v ní čtverce nebo přibližnou část šachovnice, kde předměty ležely.

Poznej strom (hra v exteriéru)

Klienti určují očíslované stromy v lese – lze určovat i pomocí hmatu, možnost dát možnosti a, b, c k jednotlivým stromům, poznávačka podle listů, šišek nebo plodů (v případě špatného počasí). Soutěž lze doplnit např. zajímavostmi o stromech a horoskopy podle stromů.

Pozoruj kamaráda

Dvojice klientů hledají na sobě 5 stejných a 5 různých věcí.

Schovávání bez schovávání

Klienti hádají skryš, kterou si vedoucí pouze představil. Pokládají vedoucímu různé otázky, na které vedoucí odpovídá ano nebo ne. Příklady otázek: Je skryš velká?, Vyskytuje se zde v místnosti? apod.

Stop zlozvyku

Klient napíše, nakreslí nebo jinak zaznačí na březovou kůru svůj zlozvyk. Poté kůru zničí nebo spálí, a tak se vzdá zlozvyku a přestane ho dělat.

Úryvky z pohádek

Každý oddíl je na místě (nejlépe u stolu), kde může jeden kreslit a ostatní se dívat. Vedoucí stojí tak, aby všechny skupiny měly k němu stejnou vzdálenost. Vedoucí má seznam pohádek (pro děti) nebo přísloví (pro mládež). Když je odstartováno, každý oddíl vyšle prvního, který jde k vedoucímu a ten mu pošeptá název pohádky či přísloví. Dítě se vrátí ke svojí skupince a nemůže mluvit ani ukazovat. Může se jen snažit nakreslit to, co mu bylo pošeptáno tak, aby ostatní členové skupiny uhodli název. Jakmile to někdo uhodne, běží druhý v pořadí ve skupině k vedoucímu a pošeptá mu řešení. Je-li správné, dozví se další pohádku či přísloví. Je-li špatná odpověď, může skupina hádat dál nebo tuto hádanku přeskočí, ale získá tím trestné vteřiny. Ve hře jde o to uhádnout co největší množství pohádek/přísloví v co nejkratším čase. Členové se ve skupině pravidelně střídají (není to tak, že kdo uhodne, tak běží pro další úkol).

Tab. č. 4: Hry pro rozvoj kognice a psychosociálních složek

kognitivní a psychosociální komponenty činnosti	orientace místem, časem, osobou	třídění a uspořádávání	pozornost	iniciace, ukončení aktivity	učení se	paměť	prostorová orientace	řešení problémů	sociální interakce	týmová práce	poznámka motorické komponenty
Ach, ta paměť	✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓	
Beruška		✓		✓		✓		✓	✓		✓
Cestování	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓
Co nepatří ...	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Co se	✓	✓	✓	✓		✓	✓				✓
Hledání	✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓
Kde je		✓	✓	✓		✓	✓		✓		✓
Koláž „Já“	✓					✓			✓		✓
Koňské			✓	✓		✓					✓
Krok vpřed	✓		✓	✓		✓			✓	✓	
Kufr		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
Moje vzory	✓								✓	✓	✓
Na písmenka		✓	✓	✓	✓	✓			✓		
Nesmysly		✓	✓			✓					✓
Neznámé věci		✓	✓		✓					✓	✓
Pořádek	✓		✓	✓		✓	✓				✓
Poznej strom		✓			✓	✓					
Pozoruj ...	✓	✓	✓						✓		
Puzzliáda		✓									
Schovávání...	✓		✓			✓	✓	✓			
Stop zlovyku	✓	✓		✓					✓		
Úryvky...			✓		✓	✓			✓	✓	
Všechno			✓	✓	✓	✓			✓		✓

9.3 Přehled možných zdrojů her a informací o volném čase dětí s postižením

http://brno40.misto.cz/_MAIL_/vikingove/index.html

www.mitkamjet.cz

www.planovanirodiny.cz

www.mravenec.cz

<http://www.taborprekvapeni.net/web/hry>

<http://www.zoubek.cz/homepage/hry/iskl.html>

<http://www.tyflocentrum-bm.cz/tabory/2007>

www.taborovehry.wz.cz

<http://taborovehry.euweb.cz>

<http://www.ndparking.com/dadscan.org>

www.handicap.cz/index.php?idkat=7

www.independentliving.org

Balková, K.: *Náměty pro školní družinu*. 1. vyd. Praha, Portál 2006. 151 s.

Bennett, R., Bennett, S.: *365 zábavných činností bez televize*. 1. vyd. Praha, Portál 1998. 389 s.

Canfield, J., Wells, H.C.: *Hry pro zlepšení motivace a sebepojetí žáků*. 1.vyd. Praha, Portál 1995. 197 s.

Doyon, L.: *Hry pro všestranný rozvoj dítěte*. 1. vyd. Praha, Portál 2003. 181 s.

Foglová, M.: *Táborové etapové hry*. 1. vyd. Praha, Portál 2006. 207 s.

Hermochová, S., Neuman, J.: *Hry do kapsy I – X*. 1. vyd. Praha, Portál 2003. 96 s.

Hoppe, H., Hoppe, S.: *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. 1. vyd. Praha, Portál 2001. 197 s.

Chauvelová, D., Michelová, V.: *Náměty pro stolní hry dětí*. Praha, 1. vyd. Portál 1999. 120 s.

Chour, J.: *Receptář her*, 1. vyd. Praha, Portál 2000. 167 s.

Kohlová, M.: *200 výtvarných činností*. 1. vyd. Praha, Portál 1996. 271 s.

Lairová, S.: *Trénink paměti*. 1. vyd. Praha, Portál 1999. 150 s.

Neuman, J. a kol.: *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. 1. vyd. Praha, Portál 1998. 166 s.

Newman, S.: Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením. 1. vyd. Praha, Portál 2004. 166 s.

Pike, G., Selby, D.: Cvičení a hry pro globální výchovu 1, 2. 1. vyd. Praha, Portál 2000. 240 s.

Šírcová, I.: S dětmi v přírodě. 1. vyd. Praha, Portál 2007. 159 s.

Vondrová, P.: Výtvarné techniky pro děti. 1. vyd. Praha, Portál 2001. 156 s.

Warner, P.: Jak lépe využít čas s trávený s dětmi. 1.vyd. Praha, Portál 2004. 222 s.

Zapletal, M.: Velká encyklopedie her. 2. vyd. Praha, Olympia 1986. 243 s.

9.4 Fotografická dokumentace

Obr. č. 1: Výroba kostýmu

Obr. č. 3: Kovboj a zápalky

Obr. č. 2: Hra Víčka

Obr. č. 4: Výroba kovbojského dárku

Obr. č. 5: Mytí rukou po výrobě dárků

Obr. č. 8: Puzzle

Obr. č. 6: Poznej neznámý předmět

Obr. č. 9: Výroba masek

Obr. č. 7: Poznávání rostlin

